

4

**Universitatea din București
în perioada 1938-1948**

P

Perioada 1938-1948 este primul moment în care România experimentează regimuri politice dictatoriale, care se vor perpetua după venirea comuniștilor la putere. În acest prim deceniu însă, nu se poate vorbi despre totalitarism. Lărgi părți ale societății au rămas în afara controlului politic, iar reprimarea, deși violentă în unele momente, nu poate fi caracterizată drept generală. Ea a impus însă o stare de nesiguranță, care a afectat existența cotidiană și funcționarea sistemului economico-social. Regele Carol al II-lea a deschis această cale a abuzului prin distrugerea sistemului partidelor politice și impunerea, în 1938, a unei constituții care îi acorda depline puteri. Dictatura regală a beneficiat însă de susținerea unei importante elite și s-a bazat

pe propagandă și supraveghere polițienească, apărând primele simptome ale controlului totalitar. În vara anului 1940 România a cedat Basarabia, Bucovina de Nord și o parte din Transilvania, iar regimul personal al monarhului s-a prăbușit. I-a luat locul un guvern dominat de legionari, care s-a dedat la masacre și a adoptat o legislație rasială. În ianuarie 1941 generalul Antonescu s-a debarasat de Garda de Fier și a instaurat o dictatură militară, în care drepturile civile și politice au fost suspendate, guvernul ducând o politică de exterminare a evreilor. În luna iunie a acelui an, România a intrat în război alături de Germania, cu mari costuri umane. Din 1943 teritoriul a fost afectat de bombardamente, iar începând cu 1944, frontul s-a apropiat periculos, cauzând pierderi de vieți omenești și materiale.

Evoluții generale în perioada 1938-1944

Din punct de vedere cultural anii '30 pot fi considerați drept o epocă a dezvoltării

generale, învățământul, inclusiv cel superior, cunoscând un avânt nemaîntâlnit până

atunci. Statul, dintotdeauna factorul purtător al modernității, s-a implicat masiv în organizarea, orientarea și conducerea acestuia.

Regele Carol al II-lea nu a ezitat nicio secundă să intervină în funcționarea universităților și a făcut-o în cel mai arbitrar mod cu putință: adversarii regimului său au fost înlăturați, în timp ce apropiații politici au fost răsplătiți pe larg. Unul dintre principalele vehicule ale dărnicii au fost Fundațiile Regale. Finanțarea acordată acestora a atins niveluri nemaivăzute de pe vremea lui Carol I, care, în fond, fusese ctitorul și inițiatorul instituției, în a cărei funcționare academică nu se implicase însă niciodată brutal, rezervându-și exclusiv generosul rol de sponsor. Sub Carol al II-lea eforturile de încurajare au fost foarte vizibile – și uneori cu efecte evident benefice, dacă ar fi să amintim doar începerea publicării operelor complete ale marilor scriitori români –, dar acestea nu au putut ascunde dorința prea fățișă de instaurare a controlului asupra intelectualilor.

O altă categorie care trebuia supravegheată erau studenții. Tinerii studioși au fost dintotdeauna un grup social activ și interesat de politică. Anii '30 au marcat însă infiltrarea în rândurile studențimii a curentelor extremiste, în special al celui legionar. Universitățile românești au fost unul dintre locurile predilecte de racolare a membrilor Gărzii de Fier. De exemplu, dintre cei șase care au format echipa de legionari care l-a asasinat pe prim-ministrul Armand Călinescu, pe 21 septembrie 1939, patru erau studenți, iar trei dintre aceștia erau înmatriculați la Universitatea din București (doi la Drept și unul la Medicină)¹.

Sociologul Dimitrie Gusti,
președinte al Academiei Române
(1944-1946)

Garda de Fier cucerise simpatia unei părți a publicului prin organizarea de tabere de tineret în diferite zone ale țării, unde fie se lucra la proiecte sociale, fie erau ajutați localnicii. Pornind de la experimentele sociologiei aplicate desfășurate de Dimitrie Gusti și de Institutul Social Român, s-au constituit echipele regale studențești. Cu o activitate entuziastă, dar redusă până în 1938, echipele regale studențești au fost instituționalizate prin Legea serviciului social din toamna lui 1938. „Legea serviciului social, această emanație a dictaturii carliste, trebuia să vizeze «federalizarea» potențialului de cercetare a țării, impunerea obligativității pentru absolvenții universităților și școlilor

¹ *Istoria românilor*, vol. VIII: *România întregită (1918-1940)*, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 403.

superioare de a efectua muncă culturală la țară, dar și la orașe”².

În mod concret, după finalizarea cursurilor, unui absolvent de facultate i se cerea îndeplinirea unui stagiu de trei până la șase luni de muncă în folosul comunității, pentru a i se elibera diploma de licență. Organizarea Serviciului social și a echipelor regale studențești care făceau parte din el se baza pe un model de conducere foarte asemănător cu cel al legionarilor, cu o pseudoierarhie militară, care aici era controlată de autorități. Aproximarea celui de-al Doilea Război Mondial, necesitățile de re canalizare a tuturor eforturilor, inclusiv materiale, spre pregătirea apărării țării, au dus la suspendarea activităților descrise mai sus în cursul anului 1939, dar Serviciul social, unde studenții, organizați paramilitar, erau considerați activiști („funcționari sociali”), anunța vremuri noi.

Regele Carol al II-lea nu făcea însă niciun fel de economie de resurse pentru a-și

pune amprenta asupra învățământului superior. Este epoca în care proiectul unei „cetăți universitare” bucureștene capătă contur. Ea urma să se întindă de la Piața Operei de azi până în apropierea Palatului Cotroceni. Izbucnirea războiului și abdicarea lui Carol al II-lea au zădărnicit planurile³, rămășițe ale acestora fiind realizate ulterior (complexul social de servicii ce mărginește Parcul Operei și se află în imediata apropiere a Palatului Facultății de Drept).

Prăbușirea dictaturii regale a însemnat o și mai accentuată încercare de încadrare a maselor. În locul Frontului Național Studențesc, dizolvat, legionarii au impus, ca singura organizație studențească legală, vechea Uniune Națională a Studenților Creștini Români, ale cărei idealuri discriminatorii față de oricine nu le împărtășea convingerile le controlau, de la crearea ei, în anii '20. Conducerea organizației era numită de guvernul legionar⁴.

Cadrul politic în perioada 1938-1944

Veniseră vremuri noi însă. Sfârșitul anului 1937 și începutul lui 1938 aduc finalul regimului democrației constituționale clasice în România, cu toate marile tare pe care aceasta le dovedise de la introducerea votului

universal în primii ani după sfârșitul Primului Război Mondial. Regimul partidelor politice a decepționat opinia publică românească, tot mai tentată de experimentele extremiste, în special de dreapta.

² Zoltán Rostás, *Serviciul Social sau obligativitatea muncii culturale*, extras din Zoltán Rostás, *Strada Latină nr. 8*, Editura Curtea Veche, 2009 – <http://www.cooperativag.ro/serviciul-social-sau-obligativitatea-muncii-culturale/>, pagină vizualizată la 8 aprilie 2014.

³ Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Humanitas, București, 2012, p. 123.

⁴ Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București*, în Adina Berciu-Drăghicescu și Ovidiu Bozgan, *O istorie a Universității din București (1864-2004)*, Editura Universității din București, [București], 2004, p. 205.

Profitând de această stare de spirit, dar și de înrăutățirea situației internaționale, regele a inițiat o mișcare de eliminare a vechilor forțe politice de pe scena publică românească.

Prilejul s-a ivit cu ocazia alegerilor din decembrie 1937, când, pentru prima dată de la adoptarea Constituției din 1923, partidul aflat la guvernare nu a mai obținut cele minimum 40% din sufragii necesare pentru a beneficia de prima electorală și a putea forma o majoritate parlamentară. Carol al II-lea a ignorat atunci rezultatele democratice (în fond, Partidul Național-Liberal și Partidul Național-Țărănesc se plasaseră pe primele două locuri, cu aproximativ 56% din voturi împreună) și a preferat să nominalizeze un guvern format de un partid extremist, Partidul Național-Creștin, condus de poetul Octavian Goga și de profesorul universitar ieșean A.C. Cuza, care însă nu obținuse decât al patrulea loc parlamentar. Acesta, împreună cu formațiunea politică a Gărzii de Fier, Partidul Totul pentru Țară, fuseseră votate de un îngrijorător procent de 25% din electorat.

Procedând astfel, regele a încălcat cutuma pe care se baza firavul regim constituțional din România. Noul guvern, prezidat de Octavian Goga, antisemit declarat, a purces imediat la modificarea legislației, adoptând măsuri împotriva evreilor, prin revizuirea cetățeniei, deci și a drepturilor civice care decurgeau din aceasta.

La două luni de la numire, Carol al II-lea a cerut demisia guvernului Partidului Național-Creștin și a numit un cabinet din afara sistemului partidelor politice, ce se dorea a fi unul de uniune națională. Președinte al Consiliului de Miniștri a fost numit Miron Cristea, patriarhul Bisericii Ortodoxe Române. Prima sarcină a noii formule de conducere a fost elaborarea și aplicarea unei noi constituții, ce a înlocuit-o pe cea liberală din 1923. Actul

fundamental adoptat atunci deschidea lunga listă de măsuri restrictive la adresa principalelor libertăți ale omului și cetățeanului, care au culminat cu dictatura comunistă, aproximativ un deceniu mai târziu. Șeful comisiei de redactare a noului proiect constituțional a fost Istrate Micescu, profesor la Facultatea de Drept a Universității din București, cunoscut antisemit, filogerman și fost ministru de Externe în guvernul condus de Octavian Goga.

Juristul Istrate Micescu

Legea fundamentală reprezenta un important pas înapoi, afectând principiul separației puterilor în stat, subordonând oficial justiția puterii politice, desființând principiul responsabilității ministeriale, acordând prerogative extinse Coroanei, dar plasând-o deasupra legilor, anulând reprezentativitatea legislativului prin numirea unei părți a Camerei superioare direct de către rege. Legea electorală a fost modificată în sens restrictiv, prin introducerea unor prevederi tipice corporatismului fascist, iar partidele politice, considerate sursa tuturor relelor, desființate. Odată cu acestea, erau scoase în afara legii toate asociațiile cu caracter politic, măsură ce lovea în principal în extrema dreaptă.

Principalii șefi legionari, în frunte cu Corneliu Zelea-Codreanu, au fost arestați, condamnați la diferite pedepse cu închisoarea, iar unii asasinați în detenție în toamna anului 1938. Pretextul a fost, de altfel, un atentat împotriva rectorului Universității din Cluj, profesorul Florian Ștefănescu-Goangă⁵. Instituțiile, mai ales cele din învățământ, au fost epurate de elementele suspecte de simpatii pro-gardiste. În schimb, regimul a înființat un partid unic - Frontul Renașterii Naționale, care s-a transformat mai târziu în Partidul Națiunii. Toți angajații statului au fost obligați să adere la noua formațiune politică.

În timp ce fostele partide politice democratice și simpatizanții lor fie s-au retras din viața publică în semn de protest, fie au acceptat colaborarea cu noul regim, legionarii au replicat violent vexațiunilor la care erau supuși din partea guvernului regal. Astfel, a fost asasinat primul ministru Armand Călinescu, care îi luase locul patriarhului Miron Cristea, decedat în martie 1939. Ca răspuns, autoritățile s-au dedat la atrocități publice, instaurându-se pentru prima dată în România un adevărat terorism de stat, execuțiile sumare, fără judecată, succedându-se pe tot cuprinsul țării împotriva inamicilor legionari.

Între timp însă, la 1 septembrie 1939, Germania, urmată la mai puțin de trei săptămâni distanță de U.R.S.S., atacase Polonia, iar cel de-al Doilea Război Mondial izbucnea. Rămasă inițial neutră, România a ales garanțiile oferite de aliații săi tradiționali, Franța și Marea Britanie. Pe măsură însă ce războiul înainta, iar Franța a capitulat, România s-a reorientat spre alianțe alternative,

adică spre Germania. Pasul decisiv a fost făcut la sfârșitul lunii iunie 1940, când, aplicând prevederile Pactului Molotov-Ribbentrop, Uniunea Sovietică a anexat Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herței. Două luni mai târziu, prin Dictatul de la Viena, era cedat Ungariei Ardealul de Nord. La scurt timp, Cadrilaterul era încorporat Bulgariei. Aceste acțiuni, acceptate fără rezistență de rege și guvernul său, au erodat puternic popularitatea regimului dictaturii regale, astfel că, la începutul lunii septembrie 1940, monarhul s-a găsit complet izolat pe scena politică și a fost nevoit să accepte numirea generalului Ion Antonescu ca prim-ministru. Noul guvern a preluat imediat cea mai mare parte a prerogativelor regale, a suspendat constituția carlistă și l-a invitat pe Carol al II-lea să părăsească tronul, ocupat apoi de fiul său, regele Mihai. Dictatura regală se încheia, iar România Mare se prăbușise.

Cedarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și a unei părți a Ardealului a afectat direct sistemul de învățământ superior românesc, una dintre cele patru universități ale timpului - cea din Cernăuți - fiind desființată, în timp ce Universitatea din Cluj a fost mutată la Sibiu, iar secțiile de la Chișinău ale Universității din Iași (Agronomie și Teologie) au fost comasate cu universitatea-mamă. Mulți dintre profesorii de la Cernăuți s-au refugiat la celelalte școli, Universitatea din București primind câteva zeci dintre aceștia, mulți dintre ei intelectuali foarte cunoscuți⁶. Facultățile de Drept și de Științe, mai ales Matematica, au fost principalele beneficiare ale acestui aflux de specialiști de calitate.

⁵ *Istoria românilor...*, vol. VIII: *România întregită (1918-1940)*, p. 418.

⁶ Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, p. 158-159.

Personaj cu clare convingeri conservatoare, antidemocratice și antisemite, Ion Antonescu a făcut apel la legionari pentru a i se asocia la guvernare. Fostul rege Carol al II-lea începuse o apropiere de cei care îi fuseseră aprigi opozanți, încă din vara aceluși an, în speranța de a-și atrage simpatiile Germaniei, măcar pe plan ideologic. Condușă acum de Horia Sima, Garda de Fier acceptase câteva poziții administrative minore (care includeau și implicarea în învățământ), dar păstrase o

expectativă. Din septembrie însă, deveniseră principala forță politică în România, alături de armată – partidele democratice continuând să fie interzise.

Țara era proclamată „stat național-legionar”, iar o mare parte dintre posturile ministeriale reveneau legionarilor, inclusiv cele legate de cultură și educație, ministerul de resort fiind încredințat profesorului universitar din Cernăuți, Traian Brăileanu, vechi adept al extremei drepte.

Manifestație legionară în fața statuii lui Mihai Viteazul, septembrie 1940

Deși a durat doar câteva luni, guvernarea legionară a adoptat măsuri de o violență extremă la adresa opozanților politici, dar și a evreilor, care au fost decăzuți din drepturile civile, împotriva lor utilizându-se metode brutale. În noiembrie 1940, câteva

zeci de foști demnitari ai regimului carlist au fost asasinați la Jilava și în alte părți, cu complicitatea instituțiilor conduse de șefi legionari. Printre victime s-au aflat oameni de cultură de mare valoare, ca Nicolae Iorga, Virgil Madgearu etc.

Nicolae Iorga împreună cu istorici străini în timpul celui de-al VIII-lea
Congres Internațional de Științe Istorice, Zürich, 1938

Crimele și abuzurile comise au produs o ruptură între Garda de Fier și șeful guvernului, astfel încât, la sfârșitul lunii ianuarie 1941, legionarii s-au revoltat, încercând să preia întreaga putere în stat. Sigur pe sprijinul armatei, al cărei ofițer superior era, Ion Antonescu reușea să zdrobească mișcarea, nu înainte ca în mai multe orașe să se petreacă adevărate pogromuri împotriva populației evreiești. Acestea au continuat și în următorii ani, pe măsură ce România, aliată a Germaniei, a participat la Campania din Est.

Debarasat de prezența turbulentă a Gărzii de Fier, regimul a luat aspectul unei dictaturi militare clasice. Drepturile cetățenești și libertățile civile au rămas suspendate. Educația a fost la rândul ei înregimentată, în fruntea învățământului fiind desemnat ca ministru un distins ofițer în retragere, generalul Radu Rosetti, hotărât și vechi opozant al regimului lui Carol al II-lea. Demisionat ca urmare a dezacordului față de politica dusă de „Conducătorul” statului – titlu asumat, după modelul dictatorilor de externă dreaptă, de

către șeful guvernului –, în special față de implicarea în război, Radu Rosetti a fost înlocuit de însuși Ion Antonescu, iar apoi de filozoful Ion Petrovici, profesor la Universitatea din Iași și om politic apropiat de cercurile politice extremiste – mai fusese ministru al Educației și în guvernul condus de Octavian Goga.

Intențiile noului regim vor fi fost poate favorabile dezvoltării mediului academic, dar intervențiile administrative în bunul mers al învățământului, anularea oricărei autonomii universitare și viziunea mesianică asupra rolului educației publice naționale nu au contribuit la realizarea planurilor și nici la stabilitatea necesară comunității intelectuale. Mai mult decât atât, România a intrat în război.

Ostilitățile contra U.R.S.S. au debutat în iunie 1941 și au evoluat în primul an mai degrabă bine, armata română eliberând Basarabia și Bucovina de Nord, și ocupând, cu prețul a numeroase pierderi, Odesa și Transnistria, care a fost anexată țării din punct de vedere administrativ. Avansul a

continuat, în ciuda criticilor interne și a problemelor militare, de-a lungul Ucrainei, soldați români ajungând până în Kuban, în sudul Rusiei. Dezastrul survenit la Stalingrad a produs grele pierderi trupelor române, care s-au găsit într-o continuă retragere ulterior, alături de întregul front german, începând cu 1943.

La începutul anului 1944 luptele se apropiaseră periculos de granițele românești, iar țara risca să devină câmp de bătălie. O opoziție subterană începea să se contureze împotriva regimului condus de Ion Antonescu – devenit între timp mareșal. Pe 23 august 1944, la inițiativa regelui Mihai, șeful guvernului a fost demis printr-o lovitură de Palat și arestat. Locul său a fost luat de un guvern condus de generalul Constantin Sănătescu, în care erau reprezentate toate forțele politice și care a abandonat alianța cu puterile Axei, începând negocieri cu Națiunile Unite. Armata sovietică a ocupat ulterior România.

Prin politica sa profund antisemită, dictatura lui Ion Antonescu a continuat discriminarea, excluderea unor largi categorii de la drepturile fundamentale, inclusiv cel la educație. Deportările, masacrarea multor civili

în teritoriile ocupate, genocidul împotriva populației evreiești și a altor minorități au produs nenumărate victime.

Tuturor acestora li s-au adăugat distrugerile provocate de război. Dacă în primii doi ani teritoriul României a fost relativ la adăpost de operațiunile militare, ulterior au apărut probleme grave. Prăbușirea producției economice, dezorganizarea generală a infrastructurii, dar și a mecanismelor sociale, lipsurile materiale tot mai acute au marcat anii 1943 și 1944. După ce distruseseră regiunea petroliferă de la Ploiești, bombardamentele anglo-americane au atins Capitala, unde, doar în cursul raidului din data de 4 aprilie 1944, au murit aproape 3.000 de persoane, iar alte 2 000 au fost rănite; printre cei ce și-au pierdut viața s-a numărat și dr. Aurelian Vlădescu, angajat al Facultății de Științe a Universității din București, pe care bombardamentul l-a surprins în laboratoarele Grădinii Botanice din Capitală. Câteva zile mai târziu vechea clădire a Universității, pe locul unde se găsește astăzi Facultatea de Istorie, a fost distrusă. Ea va fi demolată ulterior, iar pe acel loc se va ridica peste decenii un nou imobil, a cărui fațadă o va replica pe cea bombardată.

Corpul didactic în perioada 1938-1944

La începutul perioadei la care ne referim, gradele universitare erau: asistent, șef de lucrări, șef de secție, conferențiar provizoriu, conferențiar definitiv, profesor agregat, profesor definitiv. Din 1942, sistemul a început să capete aspectul pe care

l-a avut până recent, existând următoarele grade, în ordine crescătoare: preparator, asistent, lector/șef de lucrări, conferențiar, profesor agregat, profesor titular. Primele trei poziții erau calificate drept „corp ajutător”⁷. În 1938, dar și mai târziu, legea

⁷ *Decret-lege relativ la organizarea învățământului superior*, în „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 118, din 23 mai 1942, p. 4233.

asigura în teorie inamovibilitatea cadrelor didactice, cu excepția cazurilor de abateri disciplinare. În situația desființării catedrei, titularul acesteia se bucura de dreptul de a primi automat un post similar.

Salarizarea se făcea pe baza unei grile comune ce prevedea un salariu de bază pentru fiecare grad academic, la care se adăuga un spor de vechime în învățământ, denumit gradație. Aceasta era de 25% după

cinci ani, 50% după zece ani, 75% după 15 ani, 100% după 20 de ani și 125% după 25 de ani⁸. Se putea obține derogare de la regulă, cu titlu excepțional, dar nu mai mult de trei cazuri anuale, la nivel național⁹. Se aplica grila de salarizare¹⁰ din tabelul de mai jos, în lei. Salariile erau mari, Institutul de Statistică oferind cifra de 168 lei drept câștig salarial mediu brut lunar în anul 1938, la nivel național¹¹.

Funcția didactică	Salariu de încadrare	Nivel maxim de salarizare
Profesor	13.000	29.500
Profesor agregat	8.500	-
Conferențiar definitiv	10.550	-
Conferențiar provizoriu	8.650	19.150
Șef de lucrări	7.800	17.500
Asistent	6.150	12.500

În timpul ministeriatului lui Ion Petrovici s-a introdus prevederea legală prin care avansarea la o nouă treaptă de salarizare era legată de performanța științifică a cadrelor didactice. Tot de atunci există și obligația unor ore de consultații ale profesorilor cu studenții¹², care erau însă văzute în acel moment drept consiliere personală.

În ceea ce privește norma didactică, în 1942 un profesor avea cel puțin două cursuri și o „ședință de lucrări” pe săptămână, care trebuiau să se desfășoare în zile diferite. La rândul lor, conferențarii aveau obligația de a conduce trei asemenea ședințe săptămânale,

la care se adăugau un număr de ore de curs decise de consiliul facultății în care activau. Restul cadrelor didactice, deținătoare de grade mai mici, erau destinate lucrului cu studenții, dar se puneau un accent deosebit pe cercetarea științifică¹³.

Vârsta de pensionare în sistemul universitar era 70 de ani. Legea din mai 1942 a făcut câteva precizări în acest sens, scăzând în general vârsta încheierii activității didactice, însă este discutabil dacă această prevedere era menită să lovească în cineva anume, în condițiile în care trendul general european era reprezentat de scăderea vârstei

⁸ *Enciclopedia României*, vol. I: *Statul*, Imprimeria Națională, București, 1936-1938, p. 475.

⁹ *Decret-lege...*, 23 mai 1942, p. 4234.

¹⁰ Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, p. 116.

¹¹ Pagina de internet a Institutului Național de Statistică, *Câștiguri salariale – din 1938, serie anuală* – <https://insse.ro/cms/ro/content/c%3%A2%C8%99tiguri-salariale-din-1938-serie-anual%C4%83-0>, vizitată la 29 martie 2024.

¹² Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, p. 118.

¹³ *Decret-lege...*, 23 mai 1942, p. 4233.

de pensionare. Astfel, asistenții universitari erau pensionați la 57 de ani, iar vârsta legală creștea gradual până la 65 de ani în cazul profesorilor universitari, academicienii bene-

ficiind de o prelungire până la 67 de ani. În fine, numai în cazul celor din urmă și doar cu aprobarea Ministerului Învățământului, putea fi atinsă vârsta de 70 de ani¹⁴.

Chirurgul și profesorul Traian Nasta susținând, în amfiteatrul Facultății de Medicină, cursul de inaugurare pentru noul an universitar 1938-1939

Concursurile didactice pentru posturile superioare presupuneau mai multe probe, inclusiv una de prezentare a carierei și a contribuțiilor științifice, și se punea accent pe capacitatea de organizator a candidatului. Niciuna dintre probe nu era publică. Numirile se făceau prin ordinul ministrului, iar în cazul profesorilor prin decret. Totuși, ministerul putea să refuze avizarea concursului didactic și să respingă un candidat, inclusiv din rațiuni politice.

În ceea ce privește posturile inferioare celui de conferențiar, se dădea întâietate principiului recrutării din interior și avansării. Titularul catedrei era personajul-cheie, acesta decizând întregul proces. Chiar și probele concursului, la preparatori și asistenți, aveau drept subiect lucrările profesorului pe lângă care urmau să își desfășoare activitatea. Totuși, legea interzicea recrutarea rudelor până la gradul al treilea, inclusiv a afinilor. Posturile de

¹⁴ Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, pp. 118-119.

acest gen nu erau menite să fie definitive, existând limite de timp ale ocupării lor de aceeași persoană. Prin echivalare, fostele cadre didactice se puteau transfera în funcții publice, fără concursul necesar accesului în administrația de stat.

Decretul-lege privitor la învățământul superior din 1942 înființa și o casă specială de pensii, dedicată exclusiv personalului universitar, pe modelul altor domenii de activități care își creaseră asemenea servicii specializate în perioada interbelică. Inițiativa beneficia de autonomie financiară extinsă față de sistemul centralizat, fiind alimentată din contribuțiile legale ale membrilor, dar și perceperea unui procent de până la 50% din taxele percepute de la studenți¹⁵. Această prevedere indica foarte clar natura comercială a contribuțiilor studențești. Din fericire, războiul și apoi naționalizarea sistemelor de pensii au împiedicat proiectul să devină funcțional.

Până la dictatura regală, intervenția politicului în avansări, numiri, creări de posturi universitare a fost neînsemnată. Activitatea politică a cadrelor didactice a fost, din contră, relevantă. O mare parte dintre profesori activau în partide și ocupau adeseori demnități publice, de la fotolii de deputați până la portofolii ministeriale. Cu toate acestea, prin cutumă, influența directă a organizațiilor politice în viața universitară nu era acceptată.

Încadrarea studenților în partide politice extremiste a trezit îngrijorarea autorităților. Una dinre problemele avute în vedere a fost influența pe care o parte a cadrelor didactice o putea avea asupra tineretului, din punct de vedere ideologic.

Istoricul Gheorghe Brătianu

Ministerul a solicitat ca toți profesorii Universității din București să-și declare apartenența politică în 1938, iar situația rezultată arăta clar activismul partinic al cadrelor didactice. Lista realizată atunci se referea doar la cadrele didactice ale Facultății de Litere și Filosofie și cuprindea doar profesorii universitari, un profesor agregat și 14 conferențieri, aceasta fiind probabil și structura gradelor academice superioare din acea facultate în acel moment. Din cei 42 menționați, 14 nu fuseseră înscrși în niciun partid politic, opt activaseră în Partidul Național-Liberal, șase în Partidul Liberal – Gh. Brătianu, doar doi la Partidul Național-Țărănesc, trei în Partidul Poporului, doi în Partidul Naționalist-Democrat al lui Nicolae Iorga. Apropiati de partidele extremiste se declarau numai – P.P. Panaitescu – legionar, Alexandru Busuioceanu, conferențiar de Istoria Artei care a emigrat în 1942 în

¹⁵ *Decret-lege relativ la organizarea învățământului superior*, în „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 118, din 23 mai 1942, pp. 4236-4238.

Spania franchistă și Ion Sân-Georgiu, conferențiar la Limba germană, care a devenit ministru al Educației în fantomaticul „guvern în exil”, organizat de Horia Sima la Viena în decembrie 1944. Ultimii doi activaseră în partidul lui A.C. Cuza. Alături de aceștia mai găsim câțiva simpatizanți ai unor partide minuscule, precum Partidul Radical al lui Grigore Iunian sau Național-Agrar al lui Octavian Goga (din perioada în care extremismul său nu devenise atât de manifest) etc. Nicolae Iorga și Dimitrie Gusti erau „fără partid”, fiind apropiați ai regelui Carol al II-lea¹⁶. Așadar, carliștii, extremiștii și simpatizanții lui Gheorghe Brătianu formau majoritatea opțiunilor politice. Mai mult, se făcea simțit un anumit traseism politic și o mare versatilitate în modificarea simpatiilor politice. În acest context, remarcabil este cazul filozofului legionar Nae Ionescu, ce declara fără ezitare că nu făcuse parte din „niciun partid politic”, ceea ce juridic putea fi adevărat, dar moral în niciun caz.

În decembrie 1938 decanul Facultății de Litere și Filosofie, Constantin Rădulescu-Motru, se autopropunea rectorului Universității pentru a suplini orele lui Nae Ionescu, „suspendat” în acel moment¹⁷. În 1939 acesta a fost concediat, după ce Catedra sa, de Metafizică și Istoria logicii, fusese desființată (în noiembrie 1938)¹⁸.

În acel moment părea că de toată aprecierea se bucurau apoliticii. Astfel, dintre cele șase cadre didactice promovate la Facultatea de Litere și Filosofie în octombrie

1938, patru (Dumitru Caracostea - literatură română, Ion Andrieșescu - arheologie, G.G. Andreescu - pedagogie practică, Theodor Capidan - dialectologie și folclor romanic) erau menționați ca neînscriși în vreun partid politic. Lor li se adăugau C.C. Giurescu - suplinitor la bizantinologie, și Ion Sân-Georgiu - la Limba și literatura germană. Dintre aceștia, Giurescu era un cunoscut carlist, iar cel de-al doilea, după cum am mai spus, legionar. Dacă însă menționăm că, fără a fi înscris în vreun partid, profesorul Dumitru Caracostea a deținut portofoliul Educației în guvernul filogerman al lui Ion Gigurtu, în vara anului 1940, când a fost coleg cu Horia Sima, și chiar și-a păstrat postul câteva zile în primul guvern condus de Ion Antonescu, putem să deducem simpatiile politice ale acestuia.

Cu două excepții (Demostene Russo, care decedase, și Nae Ionescu, împotriva căruia se luaseră măsuri politice), avansările amintite s-au făcut prin pensionarea unor foarte cunoscuți specialiști: Mihail Dragomirescu, George Murnu, Ion A. Rădulescu-Pogoneanu, Ion-Aurel Candrea, Simion Mândrescu. Deși legea prevedea 70 de ani ca vârstă maximă de pensionare în cazul profesorilor universitari, totuși doar trei (Mihail Dragomirescu, George Murnu și Simion Mândrescu) dintre cei amintiți atinseseră această etate.

În ceea ce îi privea pe profesorii de la Facultatea de Științe, situația era net diferită. Dintre cele 45 de cadre didactice superioare

¹⁶ *Istoria Universității din București. Documente (1864-1972)*, ediție de Adina Berciu-Drăghicescu, Editura Universității din București, 2008, doc. nr. 122, pp. 246-248. Vezi și Alina Pavelescu, *Noile politici de selecție a studenților și profesorilor de științe sociale la Universitatea din București, 1948-1955, I*, în „Arhivele Totalitarismului” nr. 1-2/2013, pp. 94-95.

¹⁷ *Istoria Universității din București. Documente (1864-1972)...*, pp. 244 și 247.

¹⁸ Romina Surugiu, *Dominante filosofice în publicistica lui Nae Ionescu. De la Logos la „Cuvântul”, Paideia, [București], [2008], p. 19.*

(18 profesori universitari și 27 conferențieri), 30 declarau în august 1938, la o anchetă asemănătoare cu cea descrisă mai sus, că nu fuseseră implicați niciodată în activitatea politică de partid. Dintre ceilalți, șase fuseseră membri ai P.N.L., cinci ai P.N.Ț., doi ai grupărilor politice patronate de Nicolae Iorga (profesorul Dimitrie Pompeiu fusese chiar vicepreședinte al Partidului Naționalist-Democrat, iar poetul-matematician Ion Barbu/Dan Barbilian, pe atunci conferențiar, a declarat că-și amintea să se fi înscris „prin anii 1924-25” în formațiunea politică a lui Nicolae Iorga și Constantin Argetoianu, dar că nu „s-a prezentat” niciodată), unul la defunctul Partid Conservator-Democrat al lui Take Ionescu și doar conferențiarul C.E. Gabrielescu)activase într-un partid extremist - Partidul Național-Creștin.

La Facultatea de Drept cei 24 de profesori, 31 de docenți-asistenți și 57 de persoane aparținând personalului administrativ, existent la nivelul anului 1938, și-au declarat „neaderarea” la partidele politice. Printre aceștia găsim numele unor juriști celebri, un fost prim-ministru, apropiat însă regelui Carol al II-lea (G.G. Mironescu), foști diplomați de renume internațional (Nicolae Titulescu și Vespasian V. Pella), dar și pe Istrate Micescu.

În luna decembrie 1938, în aceeași facultate, erau titularizați pe posturi și doi istorici: Alexandru Busuioceanu la Istoria artei, extremist de dreapta, despre care am mai vorbit, și George Cantacuzino, conferențiar de Istorie antică greco-romană, care își declarase simpatia pentru regimul regelui Carol al II-lea („înțelege să aibă o preferință pentru marile mișcări culturale și naționale ale neamului românesc”).

Scriitorul și istoricul George Murnu

În ceea ce îi privea pe profesorii de la Facultatea de Științe, situația era net diferită. Dintre cele 45 de cadre didactice superioare (18 profesori universitari și 27 conferențieri), 30 declarau în august 1938, la o anchetă asemănătoare cu cea descrisă mai sus, că nu fuseseră implicați niciodată în activitatea politică de partid. Dintre ceilalți, șase fuseseră membri ai P.N.L., cinci ai P.N.Ț., doi ai grupărilor politice patronate de Nicolae Iorga (profesorul Dimitrie Pompeiu fusese chiar vicepreședinte al Partidului Naționalist-Democrat, iar poetul-matematician Ion Barbu/Dan Barbilian, pe atunci conferențiar, a declarat că-și amintea să se fi înscris „prin anii 1924-25” în formațiunea politică a lui Nicolae Iorga și Constantin Argetoianu, dar că nu „s-a prezentat” niciodată), unul la defunctul Partid Conservator-Democrat al lui Take Ionescu și doar conferențiarul C.E. Gabrielescu)activase într-un partid extremist - Partidul Național-Creștin.

La Facultatea de Drept cei 24 de profesori, 31 de docenți-asistenți și 57 de persoane

aparținând personalului administrativ, existent la nivelul anului 1938, și-au declarat „neaderarea” la partidele politice. Printre aceștia găsim numele unor juriști celebri, un fost prim-ministru, apropiat însă regelui

Carol al II-lea (G.G. Mironescu), foști diplomați de renume internațional (Nicolae Titulescu și Vespasian V. Pella), dar și pe Istrate Micescu.

Matematicianul și poetul
Ion Barbu/Dan Barbilian

Juristul și diplomatul Vespasian Pella,
specialist în drept penal internațional

Declarații de acest gen au făcut toți angajații Universității din București, de la toate facultățile încă un exemplu – există declarația episcopului-vicar al Bucureștilor, dr. Irineu Mihălcescu (care îl va înlocui pe Nicodim Munteanu la Mitropolia Moldovei, după alegerea acestuia ca patriarh) prin care preotul, profesor de dogmatică la Facultatea de Teologie, se retrăgea din rândurile antisemitului Partid Național-Creștin¹⁹.

Mulți erau însă susținători ai regelui Carol al II-lea. Astfel, printre membrii fondatori ai F.R.N. îi întâlnim pe Anibal Teodorescu, profesor la Facultatea de Drept, și pe Victor Vâlcovici, profesor de matematică

la Facultatea de Științe. Unii devin și senatori numiți de rege în „parlamentul” dictaturii regale, caucionând cu numele și poziția didactică regimul personal al monarhului. Alții însă i s-au opus, precum Ioan Hudiță, fost profesor la Școala de Arhivistică din 1939 până în 1941. A fost apoi conferențiar de istorie diplomatică la Facultatea de Litere și Filosofie, iar din 1944, profesor universitar. Aliat al dr. Nicolae Lupu în Partidul Țărănesc Democrat și secretar general adjunct al P.N.Ț., a fost și a rămas un vehement anticarlist. Colegul său de partid, Constantin Rădulescu-Motru, a fost până la

¹⁹ *Istoria Universității din București. Documente (1864-1972)...*, pp. 240-246 și 248.

urmă convins de utilitatea înscrierii în partidul regelui, care îl și trimite deputat în parlamentul ornamental al dictaturii. Mai târziu, același filozof își trâmbița simpatiile pentru Hitler și nu era singurul.

Matematicianul Victor Vâlcovici

Inclusiv unii din cei mai importanți intelectuali care vor servi regimul comunist se declară adepți ai ideilor regale. Viitorul șef de stat al R.P.R., Constantin Parhon, fondatorul endocrinologiei românești, profesor la Facultatea de Medicină, se simțea obligat să-și declare loialitatea față de tron²⁰. Nu era nicio noutate: în 1933, îi scrisese rectorului Universității, indignat de acuzația de comunism²¹.

Mulți alții au contribuit cu articole laudative în presă: Ion Simionescu, profesor de geologie la Facultatea de Științe, Eugen Herovanu de la Drept, Tudor Vianu etc.

Pe asistentul universitar Mihai Pop, care predă folclorul la Facultatea de Litere, îl urmărea Siguranța pentru comunism. Mai târziu, în timpul regimului legionar, Octav Onicescu, profesor de matematică la Facultatea de Științe, a publicat articole de propagandă în cotidianul oficial al Mișcării, „Cuvântul”.

Geologul și paleontologul Ion Simionescu,
președinte al Academiei Române
(1941-1944)

Episodul excluderii lui Nae Ionescu din sistemul didactic, amintit anterior, era însă simptomatic. Până în acel moment, autoritățile nu impuseseră asemenea măsuri Senatului Universității. Regimul legionar va fi însă primul care va lua măsuri radicale de epurare. Mai întâi, a trecut la pensionarea celor care depășeau vârsta legală. Această dispoziție i-a scos, în toamna anului 1940, de la catedrele pe care le dețineau la Universitatea

²⁰ Lucian Boia, *op. cit.*, pp. 142, 144, 164 și p. 170.

²¹ Biblioteca Academiei Române – Cabinetul de manuscrise, Fondul C.I. Parhon – corespondență, cota S 17(2)/CDLXIX, scrisoare din 7 iunie 1933.

din București, pe istoricul Nicolae Iorga, filozofii Constantin Rădulescu-Motru și P.P.Negulescu, pe matematicianul Dimitrie Pompeiu, geologul Ion Simionescu și pe endocrinologul Constantin Parhon²². Totuși, după cum am văzut, măsuri asemănătoare fuseseră luate și în 1938.

Prin decretul-lege din 11 octombrie 1940, tot personalul didactic și auxiliar de origine evreiască a fost îndepărtat din sistemul public de învățământ, de indiferent ce nivel²³, deci și din cel universitar.

Filozoful Petre P. Negulescu

La Universitatea din București, în rândul cadrelor didactice erau puțini evrei, primii fiind concediați în septembrie 1940. Excluderea a fost făcută oarecum la întâmplare. De exemplu, Max Popper, conferențiar la Medicină,

a fost dat afară, în timp ce Tudor Vianu a fost declarat etnic român. Tot la Medicină s-au făcut și câteva alte excepții: Max Marbe, Margareta Valeriu etc.²⁴

În noiembrie 1940 se înființa prima comisie de control a activității cadrelor universitare. Deși în teorie urmărea doar depistarea posibililor comuniști, ea a propus licențierea a aproximativ unui sfert dintre angajații universităților românești, deși numai circa 5% din rațiuni politice, restul fiind declarați incompatibili din punct de vedere profesional și moral. Ion Antonescu a ignorat aceste recomandări, iar măsurile nu au fost puse în aplicare²⁵.

Istoricul Constantin C. Giurescu

Funcționarea Comisiei de revizie a arătat însă tarele sistemului și a subliniat mai degrabă defectele umane. Delațiunea,

²² Lucian Boia, *op. cit.*, pp. 142, 144, 164 și p. 170.

²³ *Raportul final al Comisiei prezidențiale pentru Studierea Holocaustului în România*, Polirom, 2005, p. 196.

²⁴ Lucian Boia, *op. cit.*, pp. 156 și p. 171.

²⁵ Alina Pavelescu, *loc. cit.*, p. 95.

dublul standard și multe altele de același gen au fost metodele aplicate cu predilecție. De exemplu, Tudor Vianu nu a mai scăpat, fiind declarat incompatibil ca evreu. George Emil Palade, asistent universitar la Medicină și viitor laureat al Premului Nobel, era calificat drept „imoral” și „ostil structurii Statului Național-Legionar”. Destituirea îi aștepta însă pe Mihai Ralea, Istrate Micescu, C.C. Giurescu și Alexandru Rosetti, care erau prea compromiși de relațiile cu regimul lui Carol al II-lea etc.²⁶ Acesta a fost prilejul de care au încercat să se folosească alți membri ai corpului didactic pentru a înainta în carieră. Acesta este și tristul caz al lui Dan Barbilian, care a trimis conducerii ministerului o serie de memorii prin care lovea pe nedrept în mai mulți dintre colegii săi, cu unicul scop de a promova din postul de conferențiar la Facultatea de Matematică pe cel de profesor²⁷. După cum am mai spus, după căderea legionarilor de la putere, guvernul condus de Ion Antonescu nu a mai luat în considerare concluziile comisiei, iar corpul didactic a fost relativ stabil în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial, până la 23 august 1944, cu câteva mici excepții ale unor persoane ce activau pe față în rândurile comuniștilor.

Într-un moment de remarcabil curaj, la sfârșitul primăverii și începutul verii anului 1944, pe măsură ce situația pe front devenea

tot mai gravă pentru România, un grup de profesori au adresat șefului guvernului un apel la încetarea alianței cu Germania²⁸. Cunoscut drept „memoriul universitarilor”, printre cei care l-au semnat s-au aflat și numeroase cadre didactice de la Universitatea din București. Mareșalul Antonescu a calificat însă acțiunea drept „ușuratică”, iar pe semnatari i-a considerat partizani ai lui Iuliu Maniu²⁹.

Sociologul, psihologul și eseistul Mihai Ralea

În 1943, la Universitatea din București funcționau 153 de profesori și 53 de conferențieri.

²⁶ Lucian Boia, *op. cit.*, pp. 172-173 și pp. 176-179.

²⁷ Lucian Năstasă, „Poeticul” Dan Barbilian și mișcarea legionară, în „Apostrof”, an. XXIV, nr. 11 (282), 2013, pp. 15-18.

²⁸ Maria Someșan, *Universitate și politică în deceniile 4-6 ale secolului XX. Episoade și documente*, Editura Universității din București, 2004, p. 237.

²⁹ *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. al XI-lea: *Mai-august 1944*, ediție de documente întocmită de Marcel-Dumitru Ciucă și Maria Ignat, Arhivele Naționale ale României, București, 2008, ședința din 21 iulie 1944, p. 513.

Studentii în perioada 1938-1944

Pentru a urma cursurile universitare, studenții trebuiau să dețină o diplomă de bacalaureat, să susțină un concurs de admitere și să plătească diferite taxe pentru numeroase servicii, însă o taxă generală de studii nu existat, statul finanțând în ansamblu funcționarea învățământului superior. Bursele de care beneficiau trebuiau obținute prin concurs, iar legea din 1942 făcea apel la sentimentul datoriei absolvenților pentru a restitui eventualele sume încasate, în cazul atingerii unui nivel ridicat de bunăstare personală³⁰.

Cifra de școlarizare era decisă de Ministerul Învățământului pentru o durată de zece ani, în funcție de cerințele pieței muncii, dar și de planurile de dezvoltare economico-socială ale statului.

Dacă aveau peste 24 de ani, candidații la studenție trebuiau să dețină aprobarea specială a consiliului facultății la care doreau să fie admiși. Dacă nu promovau examenele doi ani la rând, erau exmatriculați, iar o nouă înscriere era posibilă numai cu respectarea limitei de vârstă³¹. Statul descuraja astfel prelungirea studiilor peste măsură și deci neparticiparea la câmpul muncii.

Festivitatea de deschidere a anului universitar 1938-1939,
la Universitatea din București

³⁰ Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, pp. 118-119 și p. 221.

³¹ *Decret-lege...*, 23 mai 1942, p. 4241.

Examenul de admitere consta în minimum trei probe, la materii apropiate de profilul facultății urmate, cu excepția matematicii, unde era una singură. De exemplu, la Facultatea de Litere și Filosofie, profilul Istorie, se susținea examen la limba română, la limba latină și la istorie. De la sfârșitul anilor '30, candidații trebuiau să prezinte un certificat medical și unul psihologic la înscriere³².

Unul din fenomenele tipice perioadei la care ne referim este numărul mare de studenți înscriși la mai multe facultăți în același timp, deși era prevăzut un sistem de frecventare a altor cursuri decât cele stabilite în programa de bază – un fel de precursor al sistemului creditelor transferabile de astăzi. Merită însă menționat și faptul că planul de învățământ era decis exclusiv de consiliile facultăților, fără implicarea ministerului³³.

La mijlocul deceniului al patrulea, o anchetă stabila că aproximativ 43% dintre studenții de la Filosofie urmau și cursurile unei alte specializări: drept, științe, teologie, economie, sport sau conservator. Dacă acest aspect era de bun augur, deși poate că nu îndemna la seriozitate, problema era alta: doar aproximativ 10% dintre cei înscriși la cursuri reușeau să-și ia licența la sfârșitul perioadei normale de studii, indiferent de specializarea urmată³⁴. Totuși, după amânări și întârzieri, procentul absolvenților se

apropia de jumătate din cei înmatriculați³⁵. Domeniul cel mai des abandonat înainte de licență era teologia.

La nivelul întregii țări, nu mai puțin de 43,1% din totalul studenților frecventau studiile juridice, ceea ce crea o masă foarte mare de absolvenți care urmăreau aproape exclusiv funcții administrative³⁶. Totuși, în 1937, cel puțin la nivelul Capitalei, conform statisticilor oficiale, numărul „șomerilor intelectuali” era destul de redus³⁷, dacă ținem cont de faptul că aici se concentra puterea politică cu armata sa de funcționari de stat. Deși cifrele par contestabile prin dimensiunea lor mică (în altă parte se citează câteva zeci de mii³⁸), este evident că acest fenomen fusese de o amploare mult mai mare în anii anteriori și că acest lucru alimentase masiv mișcările extremiste și contestatate, în primul rând Garda de Fier³⁹, al cărui bazin urban de aderenți fusese foarte afectat de persistența șomajului în rândurile persoanelor cu studii superioare.

Condițiile materiale proaste, așteptările înșelate, criza morală, lipsa de perspective au produs o ruptură între generații, între studenți și profesori, care nu au mai fost considerați modele de urmat, uneori nici măcar din punct de vedere intelectual. Tineretul universitar s-a radicalizat, căutând

³² Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, p. 187.

³³ *Decret-lege...*, 23 mai 1942, pp. 4239-4240.

³⁴ *Enciclopedia României...*, vol. I: *Statul*, p. 164 și p. 479.

³⁵ Dragoș Sdrobiș, *Elitele și universitatea în România interbelică. Problema „șomajului intelectual”*, în „Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu» din Cluj-Napoca”, tom LI, 2012, p. 278.

³⁶ *Enciclopedia României...*, vol. I: *Statul*, p. 480.

³⁷ Dragoș Sdrobiș, *loc. cit.*, p. 281.

³⁸ Ionuț Butoi, *Când produce școala revoluționari? O incursiune în istoria socială a vieții universitare interbelice*, în „Revista de pedagogie” nr. 4/2011 – <http://www.cooperativag.ro/o-incursiune-istoria-sociala-vietii-universitare-interbelice/>, pagină vizitată la 12 aprilie 2014.

³⁹ Dragoș Sdrobiș, *loc. cit.*, pp. 283-284.

alte forme de exprimare a modului său de a vedea lumea. „Tânăra generație interbelică are în comun cel puțin acest sentiment de înaltă tensiune atât de sfârșit de lume cât și de presentiment al nașterii unei noi. Un sentiment apocaliptic nu neapărat în sens teologic, ci în sensul unui sentiment de participare la evenimente decisive, epocale, istorice”, afirmă cercetătorul Ionuț Butoi⁴⁰. În aceste condiții, cea mai simplă formă de evadare, de căutare a „salvării” a fost extremismul politic.

Primele măsuri oficiale antisemite în domeniul educației nu au afectat imediat mediul universitar. În principiu, Constituția din februarie 1938 garanta drepturi egale pentru toți cetățenii României. Deși până la cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord și orientarea politicii externe a României spre Germania, alte măsuri nu au mai fost luate la nivel central, șicanele administrative au început să se facă simțite.

Imediat după instalarea la putere a guvernului condus de Ion Gigurtu, populația evreiască a fost împărțită în diferite categorii, toate discriminatorii. Dreptul la educație a fost printre cele amputate imediat. Ministrul Justiției, cel însărcinat să redacteze documentul menționat, era, în acel moment, Ion V. Gruia, profesor de drept la Universitatea din București.

Venirea la putere a guvernului legionar condus de generalul Ion Antonescu a însemnat debutul politicii de „românizare”, adică generalizarea măsurilor rasiste și antisemite. După rebeliunea legionară din ianuarie 1941 și excluderea Gărzii de Fier de

la guvernare, această politică a continuat cu și mai mare forță, iar după intrarea României în război în iunie 1941 s-a transformat în genocid.

Printr-un decret-lege din 11 octombrie 1940 s-a „reglementat” accesul elevilor și studenților evrei în școli și universități. Cu câteva excepții, învățământul superior le-a fost interzis. Dacă în ceea ce privea celelalte – niveluri s-a găsit soluția legală – deși incorectă, – întrucât evreii continuau să fie contribuabili – de a se înființa școli particulare, exclusiv pe criterii etnice, în ceea ce privește studiile universitare, acest lucru nu a fost posibil, întrucât legislația nu permitea. S-a obținut permisiunea înființării unor colegii: studii sanitare, studii tehnice, cursuri de artă și pregătire teoretică și practică. Colegiile copiau programa cursurilor universitare, foloseau personal de specialitate și se încheiau cu examene identice cu cele publice. Notele obținute se treceau în registre matricole oficiale, care au fost utilizate după 23 august 1944 pentru echivalarea studiilor. Totuși, în momentul creării lor, diplomele eliberate de colegiile universitare nu aveau nicio valoare legală. Totul era organizat pe cheltuiala cursanților⁴¹.

În ceea ce privea, studenții proveniți din rândurile populației majoritare, ceea ce impresionează sunt dimensiunile fenomenului apartenenței la mișcările extremiste. În cadrul Universității din București, facultățile cele mai afectate erau cele de Medicină și de Drept. În unele perioade, aceste tendințe par să aibă aspectul unor mișcări de masă. De exemplu, numai pe 15 decembrie 1937, Ministerul de

⁴⁰ Ionuț Butoi, *loc. cit.*

⁴¹ *Raportul final al Comisiei prezidențiale pentru Studierea Holocaustului...*, p. 180 și pp. 195-196.

Interne a putut număra la o întrunire a Gărzii de Fier nu mai puțin de 53 de studenți înmatriculați la Universitatea din București⁴². În perioada la care ne referim, studenții la facultățile Universității din București erau, din punct de vedere numeric⁴³:

Anul universitar	Total studenți înscriși	Băieți	Fete	Etnici români	Absolvenți	Doctori
<i>Facultatea de Medicină veterinară</i>						
1937-1938	445	408	37	379	63	
1938-1939	425	394	31	367	65	
1939-1940	419	393	26	355	51	
1940-1941	424	353	29		52	
1941-1942	474	399	29		47	
1942-1943	460	437	23		68	
1943-1944	502	480	22		130	
<i>Facultatea de Farmacie</i>						
1937-1938	540					
1938-1939	568					
1939-1940	602	210	392		127	6
1940-1941	856	226	540		74	16
1941-1942	1 002	231	771		103	7
1942-1943	1 327	369	958		39	4
1943-1944	1 357	456	901		77	5
<i>Facultatea de Teologie</i>						
1937-1938	841					
1938-1939	967					
1939-1940	977					
1940-1941	988					
1941-1942	896					
1942-1943	645	636	9		65	1
1943-1944	536	531	5		56	
<i>Facultatea de Drept</i>						
1937-1938	6 626					
1938-1939	5 075					
1939-1940	5 310					
1940-1941	5 483					
1941-1942	5 361					

⁴² Alina Pavelescu, *loc. cit.*, p. 95.

⁴³ Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, pp. 131-132, p. 137, p. 139, p. 184 și p. 186. Vezi și Arhivele Naționale ale Municipiului București (mai departe ANB), Fondul Universitatea din București - Rectorat, dosar nr. 35/1945, f. 108, 110 și f. 112 și dosar nr. 40/1948, f. 30, 32, 34-35, 55, 58-59, 61, 72, 80 și 82.

<i>Facultatea de Litere și Filozofie</i>						
1937-1938	3 035					
1938-1939	2 519					
1939-1940	1 771					
1940-1941	1 656	765	891		283	5
1941-1942	1 534	623	911		190	13
1942-1943	1 721	555	1 166		199	14
1943-1944	1 952	601	1 351		123	6
<i>Facultatea de Științe</i>						
1937-1938	1 574					
1938-1939	1 104					
1939-1940	927					
1940-1941	800					
1941-1942	674					
1942-1943	697	327	370			19
1943-1944	831	382	449		13	2
<i>Facultatea de Medicină umană</i>						
1937-1938	1 215					
1938-1939	1 148					
1939-1940	1 283					
1940-1941	1 605					
1941-1942	1 695					
1942-1943	1 959	1 350	609		108	
1943-1944	2 480	1 765	715		66	
<i>Total</i>						
1937-1938	14 276				1 444	249
1938-1939	11 806				1 609	287
1939-1940	11 289				1 042	275
1940-1941	11 812				1 119	240
1941-1942	11 636				469	217

Deși în principiu studenții erau scutiți de mobilizarea pe front, efortul de război s-a putut vedea și în pierderile suferite de corpul studentesc al Universității. Dacă la acestea

adăugăm și excluderea, deportarea și adeseori exterminarea studenților evrei, avem măsura pierderilor umane decontate în perioada războiului de prima instituție de învățământ a țării.

Viața universitară. Organizarea și funcționarea Universității în perioada 1938-1944

Cadrul legislativ ce reglementa educația superioară a fost modificat prin decretul-lege din mai 1942, emis de regimul condus de mareșalul Ion Antonescu. În principiu, acesta a menținut autonomia de care se bucurau universitățile, dar a accentuat rolul de planificator strategic al statului. În condițiile războiului și ale dictaturii militare, aceste deziderate au rămas în cea mai mare parte teoretice.

Ministerul de resort își păstra dreptul de a numi rectorii și decanii, dar numai din liste de candidați nominalizați de senatele universităților, respectiv de consiliile facultăților. Mandatele de conducere aveau prevăzută însă o durată clară: cinci ani pentru rectori și trei pentru decani. Aceștia erau ajutați de prorectori și prodecani, dar numai câte unul pentru fiecare funcție de răspundere, numiți de ministru din aceleași liste de candidați. Rectorul deținea cele mai multe atribuții executive, dar și de reprezentare în raport cu terții, inclusiv cu puterea politică, ce îl numea. Principala sa responsabilitate era asigurarea bunei funcționări a instituției pe care o conducea⁴⁴. Decanii aveau aceleași obligații, dar la nivelul facultăților pe care le coordonau.

Ministrul putea suspenda rectorul, dar nu îl putea demite decât prin decizia unei comisii formate din ceilalți rectori din țară⁴⁵.

Decanii puteau fi suspendați de către Senatul Universității.

Legea continua să facă o diferență între universități și ansamblul sistemului învățământului superior, în favoarea celor dintâi. Astfel, pentru a asigura autonomia, ministerul de resort ceda din prerogativele sale unor instituții subalterne ce implicau autogestione, pe care doar le cenzura parțial, asemănător sistemului judecătoresc de astăzi. Se înființau Consiliul Învățământului superior și Consiliul interuniversitar, primul dedicat tuturor școlilor superioare, indiferent de profil și forma de organizare, iar al doilea rezervat exclusiv universităților. Cele două organe erau compuse din reprezentanții instituțiilor de învățământ superior, dar cu participarea ministerului. După îndeplinirea unor proceduri administrative ce implicau parțial posibilitatea cenzurii ministeriale, deciziile finale, adoptate prin deliberări, erau obligatorii pentru membri.

Senatul Universității își menținea rolul decizional, reglementând toate aspectele funcționării cotidiene. Ca și astăzi, se reunea cel puțin o dată pe lună și dezbătea situația personalului didactic și administrativ, studenților, programelor de studii, infrastructurii etc. Senatul elabora un proiect de buget, care era însă aprobat de ministerul de resort, în calitate de reprezentant al finanțatorului – statul. Altfel spus, limitele autonomiei erau de natură materială⁴⁶.

⁴⁴ Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, p. 119.

⁴⁵ *Decret-lege...*, 23 mai 1942, p. 4233.

⁴⁶ Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, p. 117-118.

Senatul era compus din conducerea Universității, din decani și din câte un delegat al consiliilor facultăților componente, care se reuneau sub președinția rectorului. Deciziile nu puteau fi luate decât prin vot deschis. Consiliile „profesionale” – ale facultăților – erau formate din toți profesorii titulari și agregați ai facultății respective. La ședințele consiliului puteau fi invitați conferențiarilor și suplinitorii, dar votul lor nu era decât unul consultativ. Absența de la ședințele consiliului era sancționată de Senatul Universității⁴⁷.

Relația cu studenții se realiza prin Oficiul universitar, un conglomerat de servicii, cu atribuții dintre cele mai variate: sociale (cămine, cantine), medicale, consiliere profesională, editarea de cursuri etc. Influența regimului politic era vizibilă și aici: Oficiul universitar avea și obligația educației patriotice a studenților⁴⁸, dar și a celei sportive, de turism etc. Legea insistă asupra

faptului că, deși atribuțiile instituției nu erau academice, la conducerea Oficiului să fie numit un cadru didactic, salarizat însă de minister⁴⁹, probabil pentru a da un anumit prestigiu funcției, dar și pentru a asigura integrarea în comunitatea universitară.

În fruntea oficiului se afla, din 1935, viitorul rector P.P. Panaitescu, căruia i-a succedat, în februarie 1941, Gheorghe Vrâncianu. La nivelul anului universitar 1937-1938, prin intermediul serviciilor medicale gratuite oferite de Oficiul Universitar, s-au tratat 1.421 studenți. Aceeași instituție organiza și tabere de vară, pe care le frecventau puțin peste 100 de studenți anual, inclusiv în timpul războiului. În 1942, Oficiul Universitar a fondat un cămin și o cantină și a început să gestioneze ajutoarele sociale acordate studenților pentru cazare⁵⁰.

I. FACULTATEA DE TEOLOGIE					
Profesori titulari					
PALATUL UNIVERSITĂȚII B-dul Regele Carol I, Nr. 13 Intrarea A, Etajul II Telefon 3.76.90					
Nr. curent scaun	Nr. curent pe Facultate	NUMELE ȘI PRENUMELE	CATEDRA	DOMICILIUL	Telef.
1	1	Bulat Toma	<i>Istoria Bisericească Universală</i>	Str. Principatele Unite, 4	—
2	2	Craică Ion-Nichifor	<i>Teologie Ascetică și Mistică</i>	Str. Polona, 38	2.06.01
3	3	Iacob Lazăr	<i>Dreptul Bisericesc</i>	B-dul Elisabeta, 97	5.38.37
4	4	Ionescu Șerban	<i>Teologia Morală</i>	Str. Dr. Clujet, 3	4.19.83
5	5	Ispir Vasile	<i>Catehelică, Indrumări misionare și Sociologie</i>	Str. Gh. Panu, 10	3.68.23
6	6	Pișculescu Grigore, preot	<i>Exegeza Vechiului Testament</i>	Str. Mihail Cornea, 51	5.35.22
7	7	Popescu M. Nicolae, preot	<i>Istoria Bisericii Române</i>	Piața Sf. Ștefan, 13	4.90.09
8	8	Popescu M. Teodor	<i>Istoria Bisericească Universală</i>	Str. Troțuș, 84 (Cartierul Sf. Vineri)	4.43.78
9	9	Roventza Haralambie, preot	<i>Exegeza Noului Testament</i>	Str. Ghiulamila, 19	4.75.86
10	10	Savin Ioan	<i>Dogmatică și Apologetică</i>	Str. Culmea Veche, 4	3.18.36
11	11	Scriban Iuliu, arhimandrit	<i>Pastorală și Omiletică</i>	Str. Gh. Panu, 20	—
12	12	Vintilescu Petre, preot	<i>Liturgică și Antichități creștine</i>	Str. Ghiulamila, 21	5.14.15

DECAN,
ȘERBAN IONESCU

Membru în Senatul Universitar, **Teodor M. Popescu**

Catedrele și profesorii titulari de la Facultatea de Teologie, 1942

⁴⁷ Decret-lege..., 23 mai 1942, pp. 4230 și 4231.

⁴⁸ Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, p. 118

⁴⁹ Decret-lege..., 23 mai 1942, p. 4231.

⁵⁰ Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, p. 198..

Spre sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, Universitatea din București avea următoarele facultăți: Teologie, Drept, Litere și Filosofie, Științe, Farmacie, Medicină umană și Medicină veterinară. Era cea mai

mare universitate din țară, cea de la Iași neavând decât cinci facultăți (nu avea specializările Farmacie și Medicină veterinară), iar cea de la Cluj - refugiată la Sibiu în acel moment - doar patru (și fără Teologie).

II. FACULTATEA DE DREPT					
Profesori titulari					
Nr. curent general	Nr. curent de Facultate	NUMELE ȘI PRENUMELE	CATEDRA	DOMICILIUL	Telef.
13	1	Alexianu George	Drept Constituțional	Str. Barbu Văcărescu, 49	2.20.82
14	2	Antonescu Mihail	Drept Internațional Public	Str. Semilunei, 8	2.44.37
15	3	Bazilescu Aristide	Economia Politică	B-dul Elisabeta, 24	3.50.61
16	4	Bădulescu ViCTOR	Legislația aară și industrială	Str. Maria Rosetti, 17	2.10.40
17	5	Corodeanu Nicolae	Drept Roman	B-dul Elisabeta, 95	4.54.61
18	6	Dimitrescu Barbu	Drept Civil	Piața Lahovari, 5 A.	2.21.19
19	7	Dimitrescu Grigore	Drept Roman	Str. Dumbrava Roșie, 6	2.55.47
20	8	Djuvara Mircea	Enciclopedia și Filosofia Dreptului	Str. Sofia, 30 A.	2.06.98
21	9	Dongoroz Vintilă	Drept Penal	Str. Nicolae Filipescu, 14	2.35.99
22	10	Fințescu N. Ioan	Drept Comercial	B-dul Dacia, 35	2.00.29
23	11	Fotino George	Istoria Dreptului Românesc	Str. Biserica Amzei, 5	4.07.65
24	12	Gălișescu Dimitrie	Drept Comercial	Piața Amzei, 22	3.81.63
25	13	Georgescu Constant	Finanțe și Statistică	B-dul Ardealului, 73	3.20.70
26	14	Gruia Ion	Drept Constituțional	Str. Gogu Cantacuzino, 56	2.86.00
27	15	Hacman M.		Berlin	2.24.05
28	16	Leon George	Finanțe și Statistică	Str. Pia Brătianu, 11	3.38.74
29	17	Meitani George	Drept Internațional	Str. Valter Mărăcineanu, 4	3.49.13
30	18	Micescu N. Istrate	Drept Civil	Intrarea Zalomit, 10	2.69.59
31	19	Otetelișanu Alexandru	Drept Civil Comorat	Calea Dorobanți, 49, vila C alec	2.28.33
32	20	Pela V. Vespasian	Drept Penal și Procedură	Str. A. D. Xenopol, 3	2.24.15
33	21	Rarinescu G. Constantin	Drept Administrație	Str. Bateriilor, 22 A.	3.90.08
34	22	Rarinescu G. Mihail	Drept Civil	Str. I. L. Caragiale, 28	2.24.15
35	23	Stoicescu Constantin	Drept Roman	Str. A. D. Xenopol, 13	2.06.71
36	24	Stoianovici Constantin	Drept Comercial	B-dul Dacia, 18	2.74.73
37	25	Strat George	Istoria Doctrinelor Economice	Str. Vodă Caragea, 23	2.15.19
38	26	Teodorescu Anibal	Drept Administrație	Str. Dr. Lister, 6	3.27.10
39	27	Vasilescu Petre	Procedură Civilă	Str. Donici, 25	2.48.42

B-dul Elisabeta Nr. 64
Telefon 3.67.50

DECAN,
I. N. FINȚESCU

Membru în Senatul Universitar **Barbu Dimitrescu**

Catedrele și profesorii titulari de la Facultatea de Drept, 1942

Întrucât unele facultăți erau conglomerate de specializări, acestea formau secții. Dacă în interiorul acestor secții existau mai mult de cinci discipline de învățământ, atunci secția putea dobândi un „sfat” care o îndruma. La Universitatea din București, Facultatea de Litere și Filosofie avea trei secții (filologie, istorie și filosofie), iar cea de Științe la fel (matematică, fizico-chimice și științe naturale și agronomie). Facultățile aveau autonomie administrativă, angajând personalul tehnic, de secretariat, dispunând de patrimoniu etc.

Catedrele erau definite de o anumită specializare și compuneau facultățile. Acestea

nu erau structuri administrative, așa cum sunt astăzi (departamente), ci erau ocupate de un profesor universitar titular, recomandat de un prestigiu academic în general unanim recunoscut. Catedrelor li se atașau un seminar, o bibliotecă, un laborator, o clinică, un muzeu, un atelier de proiecte, un institut de cercetări etc. Astfel, Catedrele au devenit treptat instituții în sine. Posturile ocupate de conferențieri se numeau conferințe și aveau un statut asemănător, deși mult redus.

O prevedere foarte interesantă din Legea din 1942 stipula că absolvenții unei facultăți puteau fi angajați direct bibliotecari în structurile secțiilor respective, în urma

raportului titularului unei catedre. Directorul bibliotecii era obligatoriu membru al corpului didactic din facultatea deservită.

Doctoratul era obținut prin studiu în cadrul unui „institut universitar de cercetare științifică”, organizat pe lângă titularul unei catedre, care devenea automat și director al acestei structuri. Doctoratul era o activitate exclusiv de cercetare⁵¹.

Profesorii Universității din București editau un număr impresionant de publicații științifice, sub egida instituției. Astfel, la Facultatea de Litere și Filosofie, apăreau 14 periodice de specialitate, majoritatea considerate astăzi drept clasice în specializarea lor. Cadrele didactice de la Facultatea de Științe supervizau redacția a 13 reviste. La Medicină umană se publicau 20 de astfel de periodice. Medicii veterinari editau șapte, iar farmaciștii – una. La Facultatea de Drept apăreau șapte periodice, iar la Teologie – două⁵².

Cursurile se desfășurau, în mare parte ca și astăzi, între 1 octombrie și 1 iulie, cu două sesiuni de examene, una în octombrie și alta în iunie.

Se stipula crearea unei „fundații de asistență socială”, din care urmau să facă parte inclusiv foștii studenți – asemănător asociațiilor de absolvenți/alumni prevăzute de legislația actuală. Totuși, rolul fundației era filantropic, activitatea sa fiind orientată spre cantine și cămine studențești⁵³. Aceasta era o activitate importantă, Universitatea beneficiind de donații, burse private etc. de-a lungul timpului, inclusiv în perioada la care

ne referim. Se practica instituirea unor legatane, care să alimenteze anual cu fonduri pe cei merituoși. Cei mai generoși erau profesorii Universității, familia regală, alți oameni de cultură, familiile avute ale unor foști studenți, morți pe front etc. De exemplu, în anul universitar 1939-1940, 75 de studenți au beneficiat de diferite forme de susținere a activității științifice.

Deși cronic deficitar, numărul locurilor la cămin era în permanentă creștere. Studenții locuiau în cămine arondate județului din care proveneau. Existau însă și multe alte cămine finanțate din fonduri publice și private, prin filantropie sau prin opera de ajutorare socială a casei regale. Pentru anul universitar 1939-1940, în diferite cămine altele decât cele județene, erau disponibile 2.403 locuri.

Între 1938 și 1944, în ciuda vremurilor tulburi, Universitatea din București a fost condusă doar de patru rectori, dintre care doar doi au avut o apariție meteorică – mandate de doar câteva luni. În rest, se poate observa o remarcabilă stabilitate. Influența politică este însă definitorie: numirile au fost exclusiv administrative.

Într-o primă perioadă, rector a fost Constantin Stoicescu (23 noiembrie 1936 – 8 octombrie 1940). De formație franceză, profesor de drept roman, Constantin Stoicescu a reușit să reziste atâtor schimbări și crize datorită prestigiului și seriozității sale. Fără a fi fost un carlist, rectorul a apărat cu succes interesele instituției pe care o conducea.

⁵¹ *Decret-lege...*, 23 mai 1942, p. 4228, pp. 4231-4232 și p. 4239.

⁵² Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, pp. 155-157.

⁵³ *Decret-lege...*, 23 mai 1942, p. 4240 și p. 4242.

Juristul Constantin Stoicescu,
rector al Universității din București
(1936-1940)

Istoricul Petre P. Panaitescu,
rector al Universității din București
(1940-1941)

I-a succedat slavistul Petre P. Panaitescu, al cărui mandat (8 octombrie 1940 - 28 ianuarie 1941) se suprapune perioadei regimului legionar, a cărui creație politică a și fost. Talentat istoric, tânăr (era născut în 1900), Petre P. Panaitescu a supervizat ingerința grosolană a autorităților în activitatea Universității, comisiile de epurare a personalului didactic indezirabil și excluderea studenților evrei

din instituție. Înăbușirea rebeliunii legionare, în ianuarie 1941, a fost pretextul pentru înlocuirea sa din funcție. În funcția de decan al Facultății de Litere și Filosofie l-a secondat italianistul Alexandru Marcu, iar la Medicină Petre Tomescu.

Juristul Alexandru Otetelișanu,
rector al Universității din București
(1941)

Fotoliul de rector va fi preluat de un alt profesor de drept, tot de formație franceză, Alexandru Otetelișanu, pentru doar câteva luni (29 ianuarie - 1 iunie 1941). A urmat un nou mandat de durată, cel al fizicianului Horia Hulubei (8 iunie 1941 - 13 octombrie 1944). Născut în 1896, la Iași, noul rector împărtășea cu cel anterior educația în marile școli pariziene. Colaborator al Fundațiilor Regale și senator în timpul dictaturii regale, s-a dovedit un rector corect și atașat de valorile academice, în vremuri destul de grele. Mărturiile timpului converg în direcția ideii că Horia Hulubei a apărut pe cât posibil instituția pe care a condus-o, reușind să nu se compromită. Desigur, imensul său prestigiu științific internațional a contribuit din plin la această realizare.

Fizicianul Horia Hulubei,
rector al Universității din București
(1941-1944)

Matematicianul Octav Onicescu

La o atentă analiză, constatăm că, indiferent de regimul politic, rectorul Universității din București a fost ales întotdeauna dintre personalitățile ce predau în instituție. Mai mult, cu o singură excepție, aceștia au înțeles să servească într-un mod cât mai corect domeniul academic în care activau.

Perioada celui de-al Doilea Război Mondial, cu numeroasele ei probleme, a însemnat totuși continuarea misiunii științifice a Universității din București, fapt atestat de constituirea de noi direcții științifice, didactice și de cercetare.

Începând cu 1939, învățământul pedagogic, arondat Facultății de Litere și Filosofie, a fost reformat și modernizat, începând să se apropie de aspectul actual. Studenții puteau face practică în școli, iar cursuri speciale erau organizate pentru cadrele didactice din învățământul preuniversitar. În 1938, Nicolae I. Herescu a pus bazele Institutului de studii latine, iar din 1942

Institutul de Istorie națională, condus de C.C. Giurescu, capătă formă legală. Din decembrie 1941 începea să funcționeze Institutul de Istoria artei, sub conducerea lui Gheorghe Oprescu, Ioan Andrieșescu și I.D. Ștefănescu⁵⁴. Astăzi, Institutul de Istoria Artei funcționează în subordinea Academiei Române și poartă numele unuia dintre fondatori - G. Oprescu.

În 1941 se înființează Institutul de Statistică și Actuarial, care era realizat printr-o cooperare între matematicieni și sociologi condus de Octav Onicescu, iar în 1944 - Institutul de Cercetări Geografice, condus de Vintilă Mihăilescu⁵⁵. Legea învățământului superior din 1942 trecea Școala de Arhivistică în subordinea academică a Universității din București.

În 1940 celebrul Institut Cantacuzino, specializat în seruri și vaccinuri, funcționa în subordinea Facultății de Medicină umană și producea 1.500.000 de doze.

⁵⁴ Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, pp. 146-147, pp. 151-154, p. 158, p. 161 și p. 196.

⁵⁵ *Universitatea din București*, ediție îngrijită de Doina Banciu și Ioan Pânzaru, București, 2000, p. 7.

În 1938, Institutul Electrotehnic universitar, Institutul de Chimie Industrială și Institutul de Chimie Agricolă și Alimentară, care aparținuseră până atunci Facultății de Științe a Universității din București au fost transferate Politehnicii din București⁵⁶.

Deși era dictatură și era război, în această perioadă s-au creat opere fundamentale în toate domeniile de cunoaștere. De exemplu, George Călinescu a publicat cunoscuta sa *Istorie a literaturii române*, iar C.C. Giurescu – *Istoria românilor*. La mai toate facultățile, lista cadrelor didactice este echivalentă cu clasicii direcției respective de studiu.

Anul 1944 a adus cu sine pierderi grele pentru Universitatea din București. Bombardată în luna aprilie a aceluși an, a fost evacuată în orașe mai mici (de exemplu, la Tg. Jiu), și și-a încetat funcționarea, cursurile fiind suspendate. Astfel, anul universitar 1943-1944 a fost încheiat abia în cursul

anului următor. Distrugerile vor fi însă remediate mult mai târziu.

Chimistul Ioan V. Nicolescu
profesor al Universității din București
în 1937-1988

Universitatea din București în perioada 1944-1948

Dificila reîntoarcere la normalitate

Cel de-al Doilea Război Mondial și consecințele sale politice, economice și sociale au influențat în mod direct și vizibil dezvoltarea instituțională a Universității din București. În ciuda dificultăților economice, a participării României în campania militară din Est, a climatului de insecuritate, a unei economii de război și a bombardamentelor aviației americane și britanice ce au afectat Universitatea din București, această instituție a continuat să funcționeze. O parte a colecțiilor

științifice și a materialului Universității au fost evacuate la Târgu-Jiu și la Alba-Iulia, demers care a dus la limitarea pierderilor materiale cauzate de război. Imediat după 23 august 1944, Universitatea din București a fost confruntată cu problema unor membri ai corpului său profesoral, inclusiv rectorul Horia Hulubei, acuzați fiind de colaboraționism cu regimurile anterioare, în special cu guvernele Antonescu, și de activități împotriva Uniunii Sovietice.

⁵⁶ Ovidiu Bozgan, *Apogeul Universității din București...*, p. 119, p. 164 și p. 167.

În paralel cu acuzațiile de colaborare, s-au produs modificări vizibile în structura conducerii Universității. Pe de altă parte, corpul profesoral, personalul administrativ și studenții Universității din București au făcut eforturi substanțiale pentru funcționarea normală a acestei instituții.

În ceea ce privește conducerea Universitatea din București în primele luni după momentul 23 August, informațiile sunt lacunare și nesigure. Apreciem că între 23 august 1944 și 14 octombrie 1944 funcționarea Universității din București s-a realizat prin îndeplinirea de către serviciile administrative a sarcinilor curente, cât și printr-o asumare de responsabilități a unor membri ai corpului profesoral care se remarcaseră anterior ca oponenți ai regimului Ion Antonescu. De

asemenea, rectorul Horia Hulubei a continuat să fie prezent la Universitate. Contextul politic, economic și social era dificil: Convenția de Armistițiu cu Națiunile Unite s-a semnat de-abia în noaptea de 12 spre 13 septembrie 1944, iar pe teritoriul României s-au desfășurat lupte până în data de 25 octombrie 1944. În plus, în primele zile după 23 august 1944, Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor (ulterior Ministerul Educației Naționale) a trecut prin faza de reinstalare a direcțiilor sale la București, cât și prin numirea unor noi șefi de departamente. La 23 august 1944, ministru al Culturii Naționale și al Cultelor a fost numit un militar de carieră, generalul Ion Boițeanu, care nu avea pregătire în domeniul învățământului și care vedea această demnitate ca una temporară.

„Palatul Universității” din București în urma bombardamentelor din 15 aprilie 1944

În jurnalul său, Ioan Hudiță, profesor la Universitatea din București și important membru al Partidului Național Țărănesc, ne dezvăluie frământările rectorului Horia Hulubei privind soarta sa, cât și luptele de culise în vederea numirii unui nou rector, în care politicul a jucat un rol important⁵⁷.

Conform lui Ioan Hudiță, în toamna anului 1944 competitorii pentru postul de rector al Universității din București au fost profesorii Daniel Danielopolu, Nicolae Gh. Lupu și Simion Stoilow (Stoilov).

Fiziologul, clinicianul și farmacologul
Daniel Danielopolu,
rector al Universității din București
(1944)

Numele noilor rectori și decani de la instituțiile de învățământ superior din România au fost stabilite prin decretul regal nr. 1900 din 13 octombrie 1944, publicat o zi mai târziu în *Monitorul Oficial*, lista acestora fiind deschisă de Daniel Danielopolu (în

acel decret Danielopol), noul rector al Universității din București, urmat de decanii facultăților din cadrul acestei instituții: Vasile Ispir (Teologie), Gheorghe Fotino (Drept), Teofil Sauciuc-Săveanu (Filosofie și Litere), Simion Stoilow (Științe), Gr. T. Popa (Medicină), Constantin Bordeianu (Farmacie) și Alexandru Ciucă (Medicină Veterinară). O parte dintre aceste numiri erau de fapt reconfirmări în funcția de decan. Numirile rectorului și decanilor s-au făcut în temeiul art. 138 al decretului-lege nr. 386 „relativ la organizarea învățământului superior” din 23 mai 1942, care preciza că „timp de 3 ani de la promulgarea prezentei legi, rectorii, prorectorii și prodecanii vor fi numiți de Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor pe un termen care nu poate depăși diferența între data numirii și expirarea celor 3 ani îngăduiți de acest articol. În acest timp, ei pot fi revocați de ministru”⁵⁸. În consecință, durata mandatului noii conduceri era până în data de 23 mai 1945. Noul rector, Daniel Danielopolu (1884-1955), un cunoscut și apreciat fiziolog, clinician și farmacolog român, membru de onoare al Academiei Române din 1938 (și membru titular activ din 1948) era absolvent și doctor în medicină al Facultății de Medicină a Universității din București, iar din 1920 era profesor universitar la aceeași instituție. La mai puțin de o lună de la numirea sa ca rector, profesorul Danielopolu a devenit ministru al Sănătății și Asistenței Sociale, demnitate exercitată atât în guvernul Sănătescu II (4 noiembrie - 5 decembrie 1944), cât și în guvernul Rădescu (6 decembrie 1944 - 5 martie 1945).

⁵⁷ Ioan Hudiță, *Jurnal politic (23 august 1944-3 noiembrie 1944)*, studiu introductiv, note și indice de acad. Dan Berindei, Editura Paralela 45, Pitești, 2006, pp. 59-60, 90, 97, 138, 216, 214, 305.

⁵⁸ „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 118, 23 mai 1942, p. 4242.

Daniel Danielopolu a publicat peste 200 de studii de specialitate și a fost membru a numeroase societăți de medicină din străinătate.

În data de 10 noiembrie 1944, prin decizia noului ministru al Educației Naționale, social-democratul Ștefan Voitec, publicată însă 18 zile mai târziu, matematicianul Simion Stoilow, în acel moment decanul Facultății de Științe, a fost delegat în funcția de rector „până la numirea titularului”⁵⁹. Matematicianul Simion Stoilow (1887-1961) a urmat studii universitare la Sorbona, unde de altfel și-a susținut și teza de doctorat în științe matematice, iar în 1923 a intrat în învățământul superior, inițial la Cernăuți, ca profesor de Teoria funcțiilor și Algebră și, mai târziu, la Institutul Politehnic din București.

Matematicianul Simion Stoilow,
rector al Universității din București
(1944-1946)

În 1941 a fost numit profesor la catedra de Teoria funcțiilor la Facultatea de Științe a Universității din București. Simion Stoilow, o personalitate marcantă în domeniul matematicii, a fost membru corespondent al Academiei Române, din 1945 membru titular, iar între 1954 și 1961 a fost director al Institutului de Matematică al Academiei Române, care astăzi îi poartă numele.

În aceeași zi de 10 noiembrie 1944, tot prin decizie ministerială, biologul Constantin Motaș (1891-1980) a fost numit – și nu delegat – în funcția de prorector, până la data de 23 mai 1945, respectându-se astfel prevederile art. 138 din decretul-lege nr. 386/1942. Jurnalul lui Ioan Hudiță ne dezvăluie că Simion Stoilow era sigur că va fi „numit” rector încă din data de 4 noiembrie 1944⁶⁰, ziua în care s-a constituit guvernul Sănătescu II, iar Ștefan Voitec a fost desemnat ministru al Educației Naționale. Locul lui Simion Stoilow din fruntea Facultății de Științe a fost luat de matematicianul Gheorghe Vrânceanu. La începutul lunii martie 1945, Constantin Motaș a fost numit director al Muzeului de Istorie Naturală, postul de prorector fiind ocupat de Eugen Angelescu, prodecan al Facultății de Științe.

La Universitatea din București au apărut și alte poluri de putere, unul dintre acestea fiind Sindicatul corpului didactic universitar, care la 17 decembrie 1944 și-a ales un comitet provizoriu, din care, alături de noul rector, regăsim pe C.I. Parhon, Petre Constantinescu-Iași, Gheorghe Nicolau, Grigore C. Moisil și pe Eduard Mezincescu.

⁵⁹ *Ibidem*, partea I, nr. 276, 28 noiembrie 1944, p. 7681.

⁶⁰ Ioan Hudiță, *Jurnal politic (4 noiembrie 1944-6 decembrie 1944)*, studiu introductiv, note și indice de acad. Dan Berindei, Editura Dominor București, 2007, p. 30.

După schimbarea regimului politic din 23 august 1944, Senatul Universității din București s-a întrunit pentru prima dată la 9 ianuarie 1945, pe lângă rector și prorector participând decanii, iar în absența unora dintre ei prodecanii, și delegații celor șapte facultăți. Anterior, guvernul ceruse facultăților să-și aleagă noi reprezentanți în Senatul universitar sau să-i confirme pe cei aleși. La această primă ședință, la propunerea Facultății de Științe, membrii Senatului au votat acordarea diplomei de *doctor honoris causa* lui Irène Joliot-Curie și lui Frédéric Joliot-Curie „pentru mari servicii aduse științei, urmând ca ceremonia decernării acestor diplome să se facă ulterior în timpul oportun”⁶¹. Soții Joliot-Curie erau laureați ai premiului Nobel pentru Chimie, în 1935, dar și apropiați ai partidelor politice franceze de stânga. Irène Joliot-Curie a fost una dintre primele trei femei membre ale guvernului francez, în 1936, în timpul guvernării Frontului Popular, iar Frédéric Jean Joliot-Curie, membru al Partidului Comunist Francez din 1942, a luptat în timpul războiului în Rezistența franceză. Propunerea arăta dorința conducerii Universității din București de a intra în normalitate, această instituție încercând astfel să-și îndeplinească toate atribuțiile și prerogativele sale.

La 9 iulie 1945 a avut loc confirmarea lui Simion Stoilow în funcția de rector al Universității din București, confirmarea unor decani (G. Fotino, V. Ispir, Gr. T. Popa, Al. Ciucă) și numirea în fruntea Facultății de Filosofie și Litere a lui Alexandru Rosetti, în locul istoricului de artă George Oprescu. Profesorul G. Oprescu preluase la sfârșitul

anului 1944 responsabilitățile de decan de la Teofil Sauciuc-Săveanu. Potrivit decretului-lege nr. 1950 din 20 iunie 1945, prin care s-a modificat legea nr. 386/1942, conducerea instituțiilor de învățământ superior era numită de ministrul Educației Naționale pe un termen ce nu putea depăși data de 1 decembrie 1945, până atunci, putând fi revocați de ministru. Acest mandat s-a prelungit și după 1 decembrie 1945.

Lingvistul și filologul Alexandru Rosetti,
rector al Universității din București
(1946-1949)

În martie 1946, în urma acceptului lui Simion Stoilow de a fi numit ministru plenipotențiar al României la Paris, noul rector al Universității devine Alexandru Rosetti, iar în locul său în data de 25 mai 1946 la Facultatea de Filosofie și Litere a revenit George Oprescu, numit până la 1 octombrie 1946.

Lingvistul și filologul Alexandru Rosetti (1895-1990) era absolvent al Facultății de Filosofie și Litere a Universității din București, studii continuate la Sorbona, unde, în cadrul

⁶¹ ANB, Fondul Universitatea din București – Rectorat, dosar nr. 35/1945, f. 2 v.

École Pratique des Hautes Études, și-a susținut teza de doctorat (1926). În 1928, Al. Rosetti a obținut prin concurs postul de conferențiar la catedra de Limbă Română a Facultății de Filosofie și Litere a Universității din București, iar din 1932 și până în 1965 a fost profesor la aceeași catedră. Înainte de a deveni rectorul Universității din București a fost director al Editurii Cultura Națională (1930-1935) și al Editurii Fundațiilor Regale pentru Literatură și Artă (1933-1945), patronând publicarea unor lucrări importante. Printre lucrările ale cărui autor a fost Alexandru Rosetti amintim *Istoria limbii române*, în șase volume (publicată între 1938-1966). Reținem faptul că D. Danielopolu, S. Stoilov și Al. Rosetti erau semnatari ai *Memoriului universitarilor* din aprilie 1944.

În perioada imediat următoare momentului 23 August au fost dezbătute și reglementate probleme esențiale ca „reintegrarea personalului didactic” și reprimirea studenților, care după 1940 nu au mai putut continua studiile în instituțiile de învățământ superior din cauza originii lor etnice sau a faptului că au fost eliminați din facultate pentru activități politice (în favoarea mișcărilor de stânga). Pentru aceia care se încadrau în cele două categorii menționate mai sus, reprimirea în instituțiile de învățământ superior s-a făcut prin scutirea de frecvență, cu condiția de a susține examenele restante. Persoanelor exmatriculate din învățământul superior în baza legislației antisemite și care continuaseră studiile la „colegiile evreiești” li se recunoșteau anii de studiu de la aceste forme de învățământ particular organizate de comunitatea

evreilor din România. De asemenea, în urma unor cereri individuale, în toamna anului 1944 Ministerul Educației Naționale a aprobat înscrierea în ciclul universitar a mai multor tineri de origine evreiască, titulari ai diplomei de bacalaureat. Numeroase cereri de reintegrare și de înscriere în anul I fără examen s-au realizat mai ales pentru facultățile de Medicină și Farmacie⁶².

Reintegrarea după 23 august 1944 în Universitatea din București i-a avut în vedere și pe acei membri ai corpului profesoral și ai serviciilor administrative îndepărtați în baza legilor rasiale. Acest proces s-a realizat în conformitate cu legea nr. 641 din 19 decembrie 1944, privind abrogarea măsurilor legislative antievreiești. Salariul cadrelor reintegrate urma să se facă începând cu 19 decembrie 1944, ziua publicării în *Monitorul Oficial* a legii nr. 641/1944, totuși deciziile de revenire în serviciu au fost publicate relativ târziu, în aprilie 1945. Menționăm faptul că înainte de 1938 numărul universitarilor de origine evreiască era scăzut, aceștia fiind reprezentați în special în „posturile auxiliare, așa-zise *de așteptare*, în principal de expertiză și care solicitau un maxim profesionalism”, mai ales în cadrul facultăților de Medicină⁶³.

În 1944, pe lângă pagube materiale, războiul a provocat la Universitatea din București decalarea examenelor și amânarea deschiderii noului an școlar. Astfel, ultima sesiune de examene pentru anul 1943/1944 s-a desfășurat în lunile octombrie și noiembrie 1944, decizie care nu a însemnat și eliminarea dificultăților întâmpinate de studenți. Conform unei cereri adresate ministrului Educației Naționale, la 1 noiembrie 1944 nu

⁶² Arhivele Naționale Istorice Centrale (mai departe ANIC), Fondul Ministerul Culturii Naționale și al Cultelor (mai departe MCNC), dosar nr. 1556/1944, *passim*.

⁶³ Lucian Nastasă (editor), *Antisemitismul universitar în România (1919-1939): mărturii documentare*, Editura Institutului pentru Studiarea Problemelor Minorităților Naționale, Kriterion, Cluj-Napoca, 2011, p. 46.

exista „în București nici un Cămin de studenți și nici o cantină la care studenții veniți din provincie să poată lua o masă pe un preț convenabil”⁶⁴. Funcționarea normală a Universității însemna și organizarea celei de-a doua sesiuni de admitere în anul I. O primă sesiune de admitere a fost organizată în iulie 1944, a doua sesiune, programată în septembrie, a fost amânată pentru noiembrie 1944. De exemplu, la examenul de admitere în anul universitar 1944/1945 la Facultatea de Medicină au existat inițial cifre destinate celor două sexe identice cu cele din anul universitar anterior: 600 de locuri, din care „180 fete și 420 băieți”. La prima sesiune din iulie 1944 au fost scoase 400 de locuri, fiind ocupate toate. La sesiunea din noiembrie 1944, dintre cele 200 de locuri scoase la concurs la Facultatea de Medicină au rămas neocupate 48, pentru care, în data de 16 decembrie 1944, s-a organizat o nouă sesiune de admitere.

Candidaților admiși în aceste sesiuni li s-au adăugat și candidații de origine evreiască admiși fără examen. În final, numărul studenților înscriși în anul I la Facultatea de Medicină a fost de 664 de persoane, cifră ușor superioară celei din anul universitar anterior (616 studenți).

Reluarea cursurilor Universității din București a fost amânată până în ianuarie 1945. Întârzierea deschiderii noului an universitar a fost interpretată de către Partidul Comunist din România (P.C.R.) ca o măsură a conducerii Universității de a împiedica studenții să participe la procesul de democratizare a țării, fără ca această apreciere să aibă acoperire în realitate. În

data de 11 decembrie 1944, Ministerul Sănătății și Ocrotirii Sociale (Direcția Igienei și Medicinii Preventive) a adresat Ministerului Educației Naționale o cerere de amânare a deschiderii cursurilor universitare din București până la 15 martie 1945 din cauza „pericolului epidemiilor în general și a tifosului exantematic în special”, „din ce în ce mai mare și în Capitală”, cât și a dificultăților „cu care se pot procura combustibilul, alimentele...”⁶⁵. Totuși, dincolo de aceste probleme, începerea anului universitar era necesară nu doar pentru ca recuperarea materiei să se realizeze în timp util, ci și ca o dovadă că viața revenea la normal. La sfârșitul lunii decembrie 1944, ministrului Educației Naționale i-a fost adresat un memoriu semnat de mai mulți studenți cu orientare de stânga prin care se cerea deschiderea cursurilor Universității din București.

Festivitatea de deschidere a cursurilor Universității din București a avut loc în aula Facultății de Drept, în ziua de 15 ianuarie 1945. Alături de conducerea instituției, la acest eveniment au participat regele Mihai, prim-ministrul, generalul Nicolae Rădescu, ministrul Educației Naționale, Ștefan Voitec, ministrul Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, cât și alți oameni politici și personalități ale culturii române. În discursul său, rectorul Simion Stoilow se delimita de trecut, subliniind că se deschidea o nouă eră. Lecția de deschidere, intitulată *Substratul biologic al progresului*, a fost ținută de profesorul Grigore T. Popa, inițiator și semnatar al *Memoriului universitarilor* din aprilie 1944,

⁶⁴ ANIC, MCNC, dosar nr. 1556/1944, f. 83 r.

⁶⁵ *Ibidem*, f. 164.

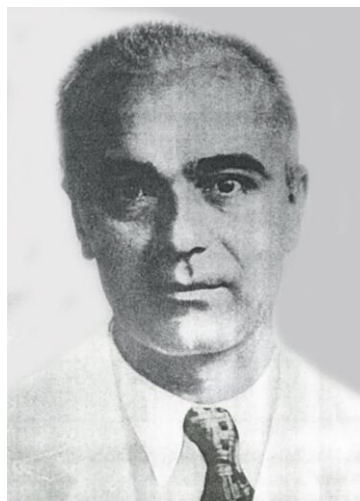
personalitate a lumii medicale românești, cu vederi de stânga, apropiată Partidului Național Țărănesc.

Festivitatea de inaugurare a noului an universitar la Universitatea din București, reflectată în *Scânteia* din 15 ianuarie 1945

A existat o presiune puternică exercitată de unii dintre studenți și chiar de Minister pentru desființarea taxelor de frecvență, de examene și de diplomă, însă, în strânsă legătură cu inflația, acestea au crescut. Taxa de frecvență varia în funcție de Facultatea aleasă. De exemplu, în ianuarie 1946 taxa de frecvență era de 100.000 de lei la facultățile de Teologie, Drept, Filosofie și Litere, secțiile Matematici și Geografie din cadrul Facultății de Științe și 160.000 de lei pentru celelalte facultăți și secții ale Facultății de Științe. De asemenea, remarcăm existența unor reguli precise privind împărțirea sumelor strânse din taxele de frecvență, între Rectorat și facultăți sau între diversele fonduri ale Universității, procentaje

care au cunoscut modificări într-un interval scurt de timp. În aprilie 1945 raportul de distribuire a sumelor colectate din diferitele taxe percepute studenților era următorul: 40% pentru Rectorat și 60% pentru unele facultăți (la Teologie, la Filosofie și Litere, la Drept) sau 35% pentru Rectorat și 65% în cazul facultăților de Științe, Medicină, Medicină Veterinară și Farmacie. Suma strânsă din taxele de examen și de diplomă era atribuită în proporție de 50% fondului universitar și 50% fondului de îndrumări științifice.

Medicul Grigore T. Popa, profesor la Facultatea de Medicină din București

La majoritatea facultăților din cadrul Universității din București, în anul universitar 1944/1945 numărul studenților din anul I a cunoscut o creștere față de anul universitar anterior. Cele mai mari creșteri s-au înregistrat la Facultatea de Științe, de la 369 la 1.991 de studenți, și la Facultatea de Drept, de la 1.561 la 3.293 de studenți. De altfel, Facultatea de Drept a continuat să aibă cei mai mulți studenți. În schimb, la Facultatea de Farmacie numărul studenților

în anul I a scăzut de la 559 în anul universitar 1943/1944 la 344 în anul universitar 1944/1945. Din datele pe care le avem la dispoziție, apreciem că, în comparație cu anul universitar 1943/1944, în următorii trei ani universitari numărul total al studenților Universității din București a crescut substanțial. Astfel, dacă în anul universitar 1943/1944 au fost înscriși 13.879 studenți, în anul universitar 1944/1945 numărul lor a crescut cu 31%, la 18.250 studenți. Maximul acestei perioade s-a înregistrat în anul universitar 1946/1947, când la Universitatea din București au fost înscriși (inclusiv doctoranzi) în jur de 21.000 de studenți (18.935 studenți fără Facultatea de Filosofie și Litere pentru care nu avem date). În schimb, în anul universitar 1947/1948, numărul total al studenților Universității din București a intrat pe o pantă descendentă, scăzând la 17.740 persoane.

În ceea ce privește distribuția pe sexe, între facultățile Universității din București existau diferențe substanțiale. La Facultatea de Filosofie și Litere, în anul universitar 1944/1945 erau 1.068 de studente și 595 de studenți. În schimb, la Facultatea de Teologie distribuția pe sexe era următoarea: 602 bărbați și zece femei în anul universitar 1944/1945 (nicio studentă în anul IV), 882 de bărbați și 20 de femei în anul universitar 1945/1946, 823 de bărbați și 39 de femei în anul universitar 1946/1947. O situație interesantă se observă la facultățile de Medicină, Medicină Veterinară și Farmacie. Astfel, Facultatea de Farmacie atrăgea un procent mai mare de femei față de facultățile de Medicină și Medicină Veterinară. Prin comparație, în anul universitar 1944/1945 la Facultatea de Medicină Veterinară figurau 540 de studenți și 28 de studente (o singură

studentă în anul IV). În anii următori acest raport nu a cunoscut schimbări mari: 542 de studenți și 32 de studente în anul universitar 1945/1946 și 570 de studenți și 41 de studente în anul universitar 1946/1947. La Facultatea de Medicină proporția studentelor a variat între 29% în anul universitar 1944/1945 și aproape 34% în anul universitar 1947/1948. Remarcăm faptul că o prezență semnificativă feminină se înregistra la Facultatea de Farmacie: 66% în 1944/1945, 68% 1945/1946, 70% în 1946/1947, 72% în 1947/1948.

În anul universitar 1944/1945, la Facultatea de Farmacie – singura facultate pentru care avem date privind naționalitatea – studenții „israeliți”, în număr de 119 persoane, erau după români (1.325) a doua comunitate etnică, urmați la mare depărtare de polonezi (15), greci (6), armeni (3), un turc și șapte studenți cu naționalitate neprecizată. Aproape jumătate dintre studenții evrei (59 de persoane) erau înscriși în anul I. Din totalul de 1.476 de studenți ai Facultății de Farmacie în anul universitar 1944/1945, 502 erau bărbați și 974 erau femei, în cazul studenților evrei acest raport fiind invers: 70 de bărbați și 49 de femei. Ulterior, și în cazul comunității evreiești din Facultatea de Farmacie, numărul studentelor l-a depășit pe cel al studenților.

Comparativ cu anul universitar anterior, în anul universitar 1944/1945 numărul studenților a crescut, chiar dacă multe dintre sălile de curs și laboratoarele Universității nu au fost operaționale, iar numărul de locuri disponibile în cămine a fost mai mic. La această creștere a contribuit și mărirea cuantumului burselor și introducerea de taxe progresive. Totuși, doar un procent redus de studenți beneficiau de astfel de burse. Pentru

perioada 1 noiembrie 1945 - 31 martie 1946 Ministerul Educației Naționale a alocat Universității din București un număr de 600 de burse (în cuantum de 30.000 de lei), fiind prevăzută și o „proporție de repartizare”: 120 de „bursieri în bani” la Teologie, 90 la Drept, 90 la Filosofie și Litere, 90 la Științe, 90 la Medicină, 60 la Medicină Veterinară și 60 de bursieri la Farmacie. Observăm că cei mai mulți bursieri erau la Teologie, care, după Facultatea de Medicină Veterinară, avea cel mai mic număr de studenți înscriși dintre toate facultățile.

La cazarea în căminele Universității s-a acordat prioritate studenților facultăților de Medicină și Medicină Veterinară. Nu numai bombardamentele au afectat numărul de locuri din căminele Universității, ci și ocuparea unora dintre acestea de către soldați sovietici, cum a fost cazul căminului studențesc din strada Matei Voievod. De asemenea, în unele clădiri aparținând Universității au fost organizate spitale. Dacă în 1945 existau doar 500 de locuri disponibile în cămine pentru studenții Universității din București, doi ani mai târziu numărul acestora s-a dublat, ajungându-se la 1.000 de locuri⁶⁶. Ziarul *Scântea* din 11 decembrie 1946, ne oferă o situație mai detaliată privind cazarea studenților în căminele universitare din București⁶⁷. Astfel, capacitatea căminelor Universității din București era de 980 de locuri pentru studenți și respectiv 180 de locuri pentru studente, însă în acel moment nu puteau fi cazați decât 525 de persoane, deoarece la căminul „Matei Voievod” lipseau 400 de paturi, iar căminele „Casa studențească” și „Venus” nu puteau primi

studenți din cauza lipsei de mobilier. Conform ziarului *Scântea* din 11 decembrie 1946, necesarul locurilor în cămine pentru Universitatea din București era de 1.500 de locuri. Aceeași sursă ne indică un număr de 582 de studenți care mâncau în mod gratuit în cantinele Universității din București.

Problema cazării studenților în București, prezentată în *Scântea* din 11 decembrie 1946

Problema locativă era una dificilă nu numai pentru studenți, ci și pentru membrii corpului profesional. În mai multe rânduri, Senatul și-a dat acordul ca unii profesori să locuiască în clădirile și laboratoarele Universității, chiar dacă au existat și unele proteste venite din partea unor universitari nemulțumiți că acest ajutor se realiza în dauna acoperirii necesarului de spațiu pentru

⁶⁶ Ovidiu Bozgan, *Universitatea din București: 1864-1990*, Editura Universității din București, 1990, p. 64.

⁶⁷ „Scântea”, an III, nr. 370, 11 decembrie 1946, pp. 1, 3.

procesul de învățământ și pentru cercetare. Dreptul de a locui în imobilele Universității, acordat și în perioada anterioară, l-au primit și unii angajați administrativi, în schimbul unei chirii sau al prestării unor activități, altele decât cele prevăzute în obligațiile lor de serviciu.

Imediat după 23 august 1944 remarcăm preocuparea Senatului Universității de a șterge sau cel puțin de a limita pagubele războiului. La 12 septembrie 1944 s-a hotărât folosirea taxelor universitare pentru remedierea pagubelor pricinuite de război. A fost luată decizia reconstruirii celui mai vechi corp de clădire al „Palatului Universității din București”, distrus de bombardamentele aviației americane și britanice din aprilie 1944, în acest scop fiind în primă fază consultat arhitectul Ion Berindei. De asemenea, Universitatea din București a cerut Guvernului autorizarea organizării unei subscripții publice în vederea strângerii de fonduri necesare reconstrucției și amenajării laboratoarelor și institutelor sale, distruse sau avariate de bombardamentele aeriene în cursul anului 1944.

Conducerea Universității din București și corpul profesoral au încercat, chiar și atunci când războiul nu se încheiase, ca pe lângă activitățile didactice și de cercetare să îndeplinească și alte activități specifice acestei instituții esențiale. Pe lângă perceperea de taxe pentru examene, taxe de diplomă etc. existau numeroși studenți ajutați din fondurile Universității. Ajutoare se acordau și membrilor comunității academice. În ședința din 9 ianuarie 1945, la propunerea profesorului Alexandru Tzigara-Samurçaș, Senatul Universității a hotărât acordarea a

100.000 de lei din fondurile Universității din București, Liviei Dymysza Maiorescu, fiica lui Titu Maiorescu, aflată la Câmpulung și confruntată cu dificultăți financiare. Un ajutor lunar în valoare de 25.000 de lei a fost aprobat de Senat în ședința din 20 februarie 1945 și profesorului W. Sarnowicz, refugiat polonez care își desfășura activitatea de mai multă vreme în laboratoarele Facultății de Medicină Veterinară. O subvenție financiară a primit din partea Senatului și Teofil Sauciu-Săveanu, decanul Facultății de Filosofie și Litere, victima unor hoți care îi spărseseră locuința. Ședința Senatului universitar din 27 februarie 1945 a fost deschisă prin ținerea unui moment de reculegere în memoria profesorului Constantin Stoicescu, fost rector al Universității, decedat cu câteva zile înainte. Mai mult, numele lui C. Stoicescu a fost inclus pe lista de propuneri a Universității, redactată la cererea Primăriei București, în vederea redenumirii unor străzi.

Spre Universitatea din București se îndreaptă în continuare donații ale unor persoane legate mai mult sau mai puțin de această instituție. Rectorul C. Stoicescu a lăsat moștenire Facultății de Drept o parte din averea sa, astăzi din fondul Constantin Stoicescu acordându-se burse de ajutor studenților merituosi și lipsiți de mijloace materiale de la Facultatea de Drept. De asemenea, în aprilie 1945, Senatul Universității a luat act și a acceptat în unanimitate donația de 140 de hectare a familiei Miclescu din Brăila. La începutul anului 1945, la sugestia profesorului Dimitrie Gusti, a fost luată inițiativa de a înființa Asociația Prietenii Universității din București, „alcătuită din foștii elevi ai Universității, cari au relații cu diferite

⁶⁸ ANB, Fondul Universitatea din București – Rectorat, dosar nr. 35/1945, f. 28 v.

Instituțiuni economice și financiare și care ar putea strânge fonduri necesare pentru [(re)construcția] localului Universității din București, pe zona Cetății Universitare”⁶⁸.

Politizarea mediului universitar

Imediat după 23 august 1944, în spațiul public românesc au existat numeroase dezbateri privind situația acelor care au avut funcții de decizie importante în instituțiile statului în perioada 1938-1944. Cadrul legal al epurării a fost construit prin mai multe legi și acte normative, declanșarea acestui proces constituind și aplicarea unor dispoziții ale Convenției de Armistițiu din 12/13 septembrie 1944 (art. 14-15). Prima lege care a reglementat procesul de epurare a funcționarilor oricărui serviciu public sau ai instituțiilor ale căror buget era supus aprobării autorităților de stat a fost legea nr. 486 din 8 octombrie 1944, modificată prin legea nr. 594 din 24 noiembrie 1944, privind „cadrul disponibil”, ultima accelerând și amplificând procesul de epurare. În legea din 24 noiembrie 1944 se introducea principiul aplicării epurării și „faptelor comise în viitor”. Legile de epurare vizau funcționarii publici, inclusiv membrii corpului profesoral, care se puseseră în slujba „hitlerismului” și a „fascismului”, slujind astfel „interese străine de acelea ale națiunii române”, cei care militaseră „sub orice formă în vreo organizație politică sau paramilitară legionară, fascistă sau hitleristă sau au pregătit calea instaurării dictaturilor de tip fascist” în România sau aceia care „au militat propagând idei contra principiilor democratice, ori, influențați de asemenea concepții în exercițiul funcțiunii lor, au săvârșit presiuni, acte de teroare, schingiuri

și omoruri”⁶⁹. O nouă modificare a cadrului epurării a avut loc prin legea nr. 217 din 30 martie 1945 „pentru purificarea administrației publice”. Epurarea a însemnat nu numai scoaterea din funcție, ci și suspendarea pensiei pentru aceia care făceau obiectul acestor legi.

Asemenea altor instituții de învățământ superior, la Universitatea din București a funcționat din toamna anului 1944 o *Comisiune de Revizuire*, prezidată de rectorul Simion Stoilow și care mai includea pe profesorul Alexandru Rosetti, decanul Facultății de Litere și Filosofie și pe profesorul P.P. Stănescu de la Facultatea de Farmacie. În data de 12 mai 1945, prin decizia ministerială nr. 112.948 a fost înființată *Comisia informativă pentru purificarea personalului didactic și administrativ al Universității din București* și a instituțiilor în subordinea acesteia, cu aceeași componență, condusă în continuare de profesorul S. Stoilow. Subiecții epurării aveau dreptul de a se apăra în fața acestei comisii, verbal sau prin memorii.

Italienistul
Alexandru Marcu

⁶⁹ Ion Zainea, *Politică și administrație în România (6 martie 1945-1 martie 1946): Epurarea*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2004, pp. 21-22.

Procesul de epurare a corpului profesoral din Universitatea din București s-a produs rapid, vizând în special pe aceia care deținuseră funcții ministeriale în perioada 1938-1944 și pe membrii de frunte ai mișcării legionare. O listă cu 11 profesori de la Universitatea din București epurați în temeiul legii nr. 594/1944 a fost publicată în *Monitorul Oficial* din 26 ianuarie 1945, aceștia încetând a mai face parte din „corpul didactic universitar” chiar din acea zi. Cele 11 personalități ale lumii academice epurate erau: Mihai Antonescu, Gheorghe Alexianu, Ovidiu Vlădescu, Radu Meitani de la Facultatea de Drept; Petre Tomescu, Virgil Nitzulescu de la Facultatea de Medicină; P.P. Panaitescu, Ion Petrovici, Alexandru Marcu, Nicolae Herescu de la Facultatea de Filosofie și Litere și Nichifor Crainic de la Facultatea de Teologie. Unii dintre aceștia erau deja arestați (Mihai Antonescu, George Alexianu, Ion Petrovici etc.). O a doua listă, publicată o zi mai târziu, a exclus de la Universitatea din București încă șase „membri ai corpului didactic ajutător”, asistenți universitari, printre care amintim pe Radu Gyr, Nicolae Roșu și pe Șerban Milcoveanu. Unii dintre universitarii epurați, ca de exemplu Ion Petrovici și Petre Tomescu, au făcut recurs la Înalta Curte de Justiție, însă fără succes.

Pe lângă procesul de epurare, Universitatea din București a fost confruntată și cu nemulțumiri din interior, venite din partea unor membri ai corpului profesoral care considerau că printre colegii lor existau persoane numite sau promovate ilegal în perioada 1938-1944. În malaxorul epurării au intrat mai ales după 1947 toți aceia care se

opuneau noii puteri și o mare parte dintre aceia care înainte de 1944 deținuseră înalte demnități publice sau care fuseseră membri marcanți ai unor formațiuni politice (P.N.Ț., P.N.L, mișcarea legionară etc.) altele decât P.C.R și cele apropiate acestuia.

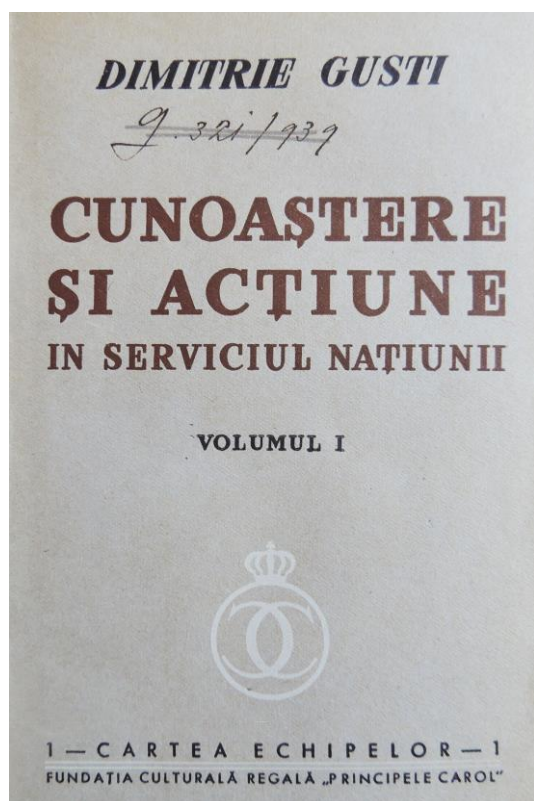

Ion Petrovici, primul doctor în filosofie al unei universități din România (la București, în 1905), profesor la Universitățile din Iași și București

Foarte repede după investirea sa, guvernul Petru Groza a atacat moștenirea culturală a României. În martie 1945, în baza prevederilor art. 16 al Convenției de Armistițiu, o comisie de pe lângă Ministerul Propagandei (condus de Petre Constantinescu- Iași) a stabilit mai multe liste cu publicațiile periodice și neperiodice apărute în perioada 1 ianuarie 1917 - 23 august 1944 „cuprinzând idei legionare, fasciste, hitleriste, șoviniste, rasiste sau pasaje dăunătoare bunelor relații ale României cu Națiunile Unite”⁷⁰, în special împotriva U.R.S.S. și privind Basarabia.

⁷⁰ *Ibidem*, pp. 57-58.

Printre titlurile interzise sau epurate parțial se aflau și lucrări ale unor membri ai corpului profesoral al Universității din București, ca de exemplu *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii* (Dimitrie Gusti) sau *Sfaturi pe întunerec. Conferințe la Radio* (Nicolae Iorga). Pe de altă parte, Universitatea din București a fost preocupată în continuare de îmbogățirea fondului de carte și de periodice, prin donație sau prin cumpărare. De exemplu, în aprilie 1946 Senatul a aprobat cumpărarea bibliotecii profesorului Teodor Mironescu, evaluată la 5 milioane de lei, pentru Facultatea de Medicină și plătită din fondul acesteia.

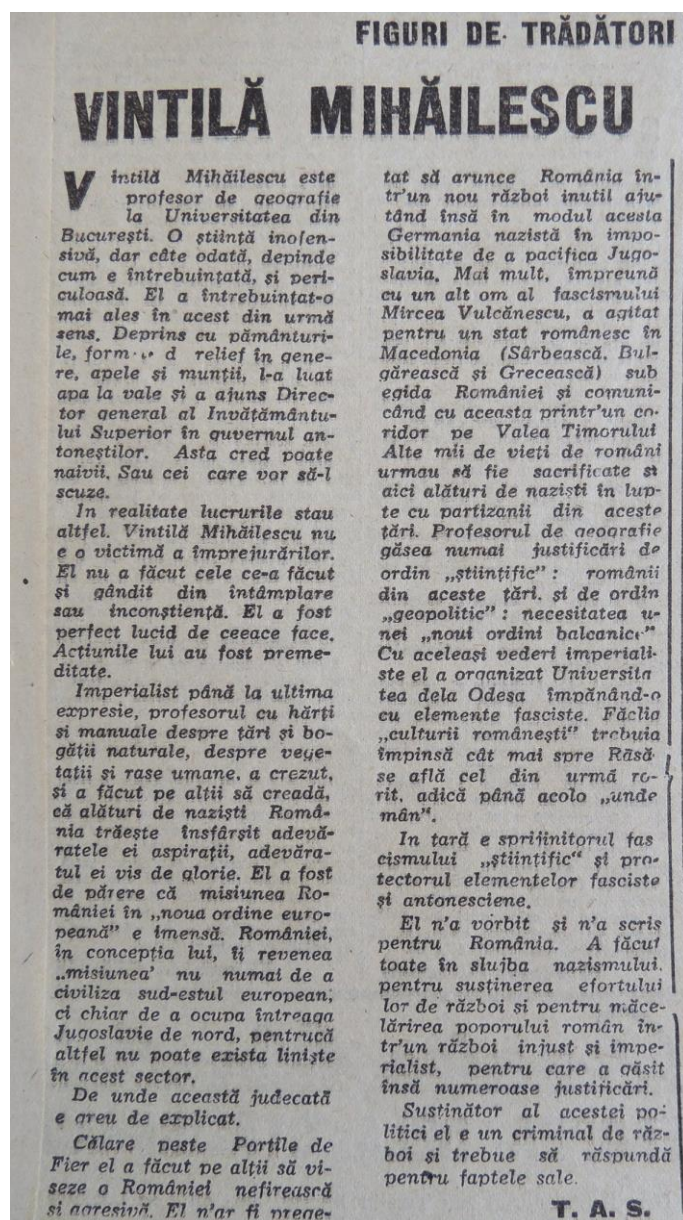
Coperta I a primului volum al lucrării
Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii (1940-1941)

Epurarea, arestarea unor personalități ale lumii academice din România sau defăimarea publică în presă aveau și scopul de a împiedica cristalizarea unei mișcări anticomuniste și, de ce nu, insuflarea fricii. De multe ori, autorii unor articole denigratoare la adresa unor membri ai spațiului academic erau studenți sau tineri universitari. O asemenea rubrică care reunea aceste articole a fost publicată în *România Liberă*, purtând titlul sugestiv de *Figuri de Trădători*. O parte a presei de stânga (*Scânteia, România Liberă, Scânteia Tineretului*) și-a exprimat constant nemulțumirea față de rezultatele limitate ale procesului de epurare de la Universitatea din București, exercitând o presiune și mai mare asupra conducerii Universității și guvernului. Prin această campanie de presă se urmărea coalizarea studenților împotriva acelor care ocupaseră funcții politice sau guvernamentale în regimurile anterioare sau pe care le sprijiniseră deschis.

În pofida acestor presiuni, în cadrul comunității academice de la Universitatea din București s-au ridicat și voci curajoase care s-au opus imixtiunii politicului. În ședința Senatului Universității din 18 iunie 1946, prorectorul Eugen Angelescu a evidențiat faptul că „în ultima vreme s-au făcut arestări de profesori universitari și studenți”, din această cauză intenționa să ceară convocarea Marelui Colegiu Universitar, care să intervină pe lângă guvern pentru încetarea acestor situații. Rectorul Alexandru Rosetti nu a fost de acord cu această inițiativă, însă intervenția categorică a profesorului Grigore T. Popa a făcut ca Senatul să ceară o audiență pe lângă ministrul Afacerilor Interne. Decanul Facultății de Medicină, Grigore T. Popa, amintea că: „s-au arestat unii profesori care au stat 2-3

zile în celulă și au revenit iarăși la catedră, ceea ce înseamnă că prestigiul profesorului în astfel de situație este diminuat”, subliniind

într-un mod explicit faptul că nu era garantată libertatea individuală și „planează asupra fiecăruia o primejdie”⁷¹.

Rubrica Figuri de Trădători din România Liberă,
articol publicat în numărul din 23 septembrie 1944

⁷¹ ANB, Fondul Universitatea din București – Rectorat, dosar nr. 36/1946, f. 28 v., 29 r.

Dacă în perioada interbelică puțini membri ai corpului profesoral și studenți erau cunoscuți pentru vederi comuniste sau socialiste, foarte rapid după 23 august 1944, P.C.R., Partidul Social-Democrat (P.S.D.) și alte formațiuni politice apropiate lor au câștigat noi aderenți. Constituirea la 12 octombrie 1944 a Frontului Național Democrat (F.N.D.) format din P.C.R., P.S.D., Uniunea Patrioților, Frontul Plugarilor etc. a crescut forța comuniștilor români. Numeroși intelectuali au intrat într-o primă etapă în formațiuni politice apropiate P.C.R., ca de exemplu Uniunea Patrioților, transformată în ianuarie 1946 în Partidul Național Popular. Politizarea Universității din București este o trăsătură esențială a acestei perioade. De altfel, numirea lui Simion Stoilow în funcția de rector s-a realizat cu sprijinul F.N.D. De asemenea, din partea multor universitari se observă o atenție specială acordată culturii ruse/sovietice. Personalități cunoscute ale Universității din București au devenit membri ai *Asociației române pentru strângerea legăturilor cu Uniunea*

Sovietică (A.R.L.U.S.), un instrument al sovietizării în mediul cultural românesc. Mai mult, prima consfătuire a A.R.L.U.S. a avut loc în ziua de 12 noiembrie 1944, la Facultatea de Științe a Universității din București, această organizație fiind fondată oficial două zile mai târziu și având în conducere mai mulți reprezentanți ai Universității din București (C.I. Parhon – președinte, iar Simion Stoilow, Dimitrie Gusti și Daniel Danielopolu - vicepreședinți).

Foarte rapid, în paralel cu schimbările care se produc în spațiul politic, la Universitatea din București s-au amplificat contactele și legăturile cu Uniunea Sovietică. În ședința Senatului din 5 iunie 1945 s-a hotărât participarea unui delegat al Universității la serbările de aniversare a 220 de ani de la înființarea Academiei de Științe ruse (sovietice). Pentru a reprezenta Universitatea a fost ales Grigore T. Popa, însă legația sovietică din București nu i-a acordat viza, astfel că în U.R.S.S. s-a deplasat doar rectorul Stoilow, care avea la rândul lui o invitație.

Lucrețiu Pătrășcanu, om politic,
profesor la Facultatea de Drept

Arheologul Ion Nestor, numit în 1946
profesor la catedra de Arheologie și Preistorie
a Facultății de Filosofie și Litere

În aceeași ședință din 5 iunie 1945 s-a hotărât decernarea titlului de *doctor honoris causa* profesorului dr. Vasili Vasielevici Parin de la Institutul de Medicină din Moscova.

Începând cu anul 1945 au fost înființate forme paralele de învățământ, create din rațiuni politice, care aveau în titulatura lor cuvântul universitate, însă fără să fie echivalente: Universitatea liberă democratică condusă de Simion Stoilow și Universitatea muncitorească din București, condusă de Barbu Lăzăreanu (care pregătea cadre de partid).

Creșterea gradului de adeziune politică a corpului profesoral nu s-a realizat doar prin cooptarea în rândul P.C.R. și al partidelor apropiate acestuia al unor profesori de la Universitatea din București, ci și prin „reintegrarea” și transferul din alte centre universitare al unor membri sau simpatizanți ai acestor formațiuni politice. Cel mai cunoscut caz este cel al „reintegrării” în noiembrie 1944 la Universitatea din București a profesorului Petre Constantinescu-Iași, îndepărtat în 1937 de la catedra de Istoria Artei Creștine de la Facultatea de Teologie din Chișinău. În mai 1946, Lucrețiu Pătrășcanu, în acel moment ministru al Justiției, a fost numit profesor la catedra vacantă de Economie teoretică de la Facultatea de Drept, în condițiile în care acesta nu avea experiență în învățământ. Universitatea din București a atras între 1945 și 1948 profesori și de la alte instituții de învățământ din țară: George Călinescu, Andrei Oțetea, Iorgu Iordan sau Constantin Balmuș, toți patru transferați de la Universitatea din Iași, și exemplele nu se opresc aici.

Aceste personalități culturale, cât și altele transferate la Universitatea din București în această perioadă își arătasera după 23 august 1944 atașamentul și simpatia

față de guvernul Groza și față de partidele politice care compuneau coaliția guvernamentală. Calitatea de membru a unuia dintre partidele care alcătuiau F.N.D., în special P.C.R., Frontul Plugarilor sau Uniunea Patrioților (din 1946 Partidul Național Popular), devin argumente importante pentru o carieră universitară ascendentă.

Mai mult, o parte a membrilor corpului profesoral al Universității din București s-a implicat în activități politice, unii dintre ei fiind numiți în guvern: Petre Constantinescu-Iași, ministru al Propagandei/Informației, Gheorghe Vlădescu-Răcoasa, ministru al „Naționalităților minoritare”, ulterior subsecretar de stat pentru Minorități (ambii din partea Uniunii Patrioților) etc. De asemenea, profesori ai Universității din București au fost numiți în perioada cercetată în fruntea unor reprezentanțe diplomatice ale României în străinătate: Simion Stoilow (la Paris), Grigore Moisil (la Ankara), Tudor Vianu (la Belgrad) sau Iorgu Iordan la Moscova (între 1945 și 1947). Profesorul Iorgu Iordan a fost transferat în octombrie 1946 de la Universitatea din Iași la cea din București, având timp de un an concediu din oficiu.

Cel puțin la nivel formal, guvernul Groza s-a arătat deschis în rezolvarea diverselor probleme cu care se confruntau Universitatea, corpul său profesoral, ceilalți angajați și studenții. Această bunăvoință era calculată și interesată. În iarna anului 1945-1946 ministrul Gheorghe Gheorghiu-Dej promitea să sprijine aprovizionarea cu alimente a angajaților Universității prin înființarea de cooperative pe facultăți sau la Rectorat, iar de la Ministerul Afacerilor Interne, condus de Teohari Georgescu, s-a obținut scutirea de rechiziție a locuințelor profesorilor

universitari. În octombrie 1946, Ministerul Afacerilor Interne a acordat suma de 50 de milioane lei Societății Studenților în Medicină, pentru aprovizionarea cu alimente de iarnă.

Confruntările dintre diversele curente și viziuni politice au pătruns foarte rapid și în Universitatea din București, ajungându-se la conflicte și neînțelegeri între studenți, între profesori, între corpul profesoral și studenți și între studenți sau universitari și autorități.

Eseistul, istoricul și criticul
literar Tudor Vianu

În martie 1945, la Facultatea de Științe, la cursul de Fizică din anul I, titularul acestuia, profesorul Theodor Ionescu – în acel moment director al Învățământului Superior din cadrul Ministerului Educației Naționale – a vorbit studenților despre semnificația istorică a „retrocedării Ardealului de Nord”. Chiar dacă „a pus în evidență rolul armatei roșii la

cucerirea Ardealului”, profesorul Ionescu nu a fost de acord cu injuriile aduse de unul dintre studenți la adresa lui Iuliu Maniu, ceea ce a provocat reclamarea sa la Rectorat, printr-un memoriu și o moțiune a studenților, cât și o campanie de presă împotriva sa. Cursul de fizică a fost dat unui alt profesor, iar Theodor Ionescu și-a depus demisia din funcția de director al Învățământului Superior⁷².

Implicarea și participarea studenților la viața politică este un aspect important al perioadei post 23 august 1944. Pe de altă parte, în rândul asociațiilor studențești asistăm la mișcări mai evidente de preluare a controlului de către persoane apropiate P.C.R. și aliaților săi. Se urmărea crearea unei singure organizații studențești. La 22 septembrie 1944 pe baza unor propuneri ale Uniunii Tineretului Comunist s-a constituit organizația Tineretul Universitar Democrat, din care făceau parte reprezentanți ai P.C.R., P.S.D., Uniunii Patrioților și ai Partidului Socialist-Tărănesc. Aceasta a fost desființată după doar câteva luni, în locul său funcționând mai multe organizații studențești „democratice” și Mișcarea Tineretului Progresist. Totuși, în multe ocazii, studenții Universității din București – înregimentați sau nu în partidele de opoziție – și-au arătat nemulțumirea față de guvernul Petru Groza și față de comunizarea țării, cel mai cunoscut exemplu fiind demonstrația pro-regalistă și anticomunistă din 8 noiembrie 1945, din București. În urma participării la această manifestație anticomunistă, numeroși studenți ai Universității din București au fost arestați.

Guvernul Petru Groza a înțeles foarte rapid de unde putea veni o opoziție puternică și faptul că trebuia accelerat procesul de control al studenților. Organizația Frontului

⁷² *Ibidem*, dosar nr. 29/1945, f. 439-446 r., v.

Democratic Universitar (F.D.U.), apropiată de P.C.R. și de aliații săi politici, s-a constituit în 1946, fiind reprezentată și la Universitatea din București. În mai 1947, al doilea congres F.D.U. a decis transformarea acestei organizații în Uniunea Națională a Studenților din România (U.N.S.R.), președinte fiind numit Gheorghe Brătescu, ginerele Anei Pauker. U.N.S.R. a fost desființată în 1949 prin dizolvarea sa într-o organizație nou creată: Uniunea Tineretului Muncitor.

Încercarea de către puterea politică de a impune un control cât mai strâns și subordonarea totală a spațiului universitar este evidentă și prin desființarea autonomiei universitare, realizată prin decretul-lege nr. 658 din 24 august 1946. Conducerea instituțiilor de învățământ superior era în continuare numită prin decizie ministerială. Prin această lege s-a înființat un nou organism, Consiliul consultativ al învățământului superior, care funcționa pe lângă Minister, și care putea controla instituțiile de învățământ superior. O altă prevedere a constat în acceptarea ca vechime în învățământul superior și a anilor „serviți” în corpul didactic primar, secundar, muncitoresc sau în cel preoțesc (art. 57), ceea ce putea facilita reînnoirea corpului profesoral cu elemente fidele comuniștilor.

Decretul-lege nr. 658/1946 a provocat dezbateri intense în ședința Senatului Universității din 15 octombrie 1946, nu însă și o puternică opoziție publică. Procesul-verbal al acestei ședințe ne arată că membrii Senatului au avut în general un discurs moderat, împăciuitor, totuși nemulțumirea privind „știrbirea autonomiei universitare”

era evidentă⁷³. Unii dintre membrii Senatului au încercat chiar să limiteze importanța decretului-lege din 24 august 1946, prin evidențierea faptului că autonomia universitară avusese de suferit și în perioada anterioară. Împotriva desființării autonomiei s-a pronunțat mai ales profesorul Grigore T. Popa, care, în acest scop, a redactat un memoriu către rectorul Universității din București. La începutul lunii decembrie 1946, G. T. Popa a fost schimbat din funcția de decan al Facultății de Medicină, în locul său fiind numit profesorul Nicolae Gh. Lupu. În 1947, într-o conferință publică la Ateneu, Grigore T. Popa a incriminat atât nazismul, cât și marxismul. Se pare că după această cuvântare, Siguranța a încercat să îl aresteze la Facultatea de Medicină, însă studenții l-au apărat și l-au scos din Facultate. Ascuns de prieteni și urmărit de Poliție și de Siguranță, profesorul G. T. Popa a încetat din viață un an mai târziu.

Observăm în continuare un atașament puternic al studenților față de profesorii Universității din București. Într-un memoriu din 19 iunie 1947, zeci de studenți „de la Licență și Doctorat” ai Facultății de Filosofie și Litere au cerut sprijinul rectorului Alexandru Rosetti pentru prelungirea activității în învățământ a profesorului Dimitrie Gusti. Într-un mod inteligent, autorii memoriului încercau să obțină sprijinul pentru cererea lor, accentuând ceea ce noua putere voia să audă: „Dl. Prof. D. Gusti a început un curs de sociologie marxistă, prin care încearcă o confruntare a sistemului D-sale de gândire cu marxismul, leninismul și stalinismul, cu rezultate foarte interesante pentru noi, care fără această călăuzire ne-ar fi foarte greu să

⁷³ *Ibidem*, dosar nr. 36/1946, f. 33 r.-34 r.

ne împăcăm învățătura primită până acum cu ideile progresiste ale vremii. De aceea, continuarea acestui curs este foarte utilă pentru studențime, fiind singurul mijloc de a depăși în chip metodic pregătirea noastră actuală spre forme de gândire mai evoluat⁷⁴. Procesul de îndepărtare a universitarilor indezirabili comuniștilor a continuat în 1947 și în anii următori. În mai 1947 a fost creată o Comisie ministerială pentru raționalizarea învățământului superior, adică pentru realizarea de economii bugetare, proces care a constat prin suprimarea temporară sau definitivă – *comprimare* – a sute de posturi didactice universitare⁷⁵. În învățământul superior românesc au fost desființate 229 de catedre și conferințe, numărul membrilor corpului profesoral comprimați ajungând la 117. La Universitatea din București au fost nu mai puțin de 113 catedre și conferințe suprimate. Dacă o parte a membrilor corpului profesoral au fost pensionați, ca de exemplu Dimitrie Gusti, mulți alții și-au văzut postul suprimat temporar sau definitiv, rămânând astfel fără serviciu (Victor Papacostea, Teofil Sauciuc-Săveanu, Ioan Hudiță etc.). Au fost și situații în care nu postul, ci persoana a fost comprimată, decizie luată în cazul lui Gheorghe Brătianu sau Dragoș Protopopescu. În februarie 1948 a fost admisă reprimirea unora dintre comprimați: asistenți și lectori/șefi de lucrări, însă noi epurări au avut loc și în anul universitar 1949/1950. Structura socială a studenților a cunoscut la

rândul ei modificări substanțiale, influențată nu doar de un climat de insecuritate, ci și prin politici guvernamentale de favorizare a unor categorii sociale. Conform lui Ovidiu Bozgan, deja în 1947, prin decizia Ministerului Educației Naționale pentru fiii de muncitori și de țărani au fost rezervate 30% din locurile facultăților de Medicină și 20% din locurile celorlalte facultăți⁷⁶. Dacă în 1944-1946, după originea socială, la Universitatea din București erau 0,33% fii de muncitori și 15,83% fii de țărani, în 1947-1948 fiii de muncitori ajunseseră la 16%, iar fiii de țărani la 31,2% din totalul studenților Universității din București⁷⁷. Schimbările din viața politică românească sunt sesizabile nu doar prin epurările din rândul corpului profesoral, printr-un mai mare grad de politizare, prin interzicerea unor cărți, ci și prin modificări care s-au produs la nivelul curriculei, a disciplinelor și a subiectelor alese pentru licență și doctorat. În iunie 1947, la Facultatea de Filosofie și Litere a fost susținută o teză de doctorat, în specialitatea Sociologie, cu titlul *Introducere în fenomenul sovietic*. Lucrarea era împărțită în patru capitole purtând titluri sugestive: *Teoria evoluției sociale după Marx, Engels, Lenin și Stalin; Revoluția din Octombrie și pregătirea socialismului; Planificarea economiei; Scopul final: societatea comunistă*. Din referatul de doctorat, semnat de profesorul Dimitrie Gusti, aflăm că autorul, Petre N. Bărbulescu, „asistent de sociologie la Academia de Cooperație și un vechi colaborator al Seminarului nostru de Sociologie

⁷⁴ *Ibidem*, dosar nr. 23/1947, f. 294 r.

⁷⁵ „Monitorul Oficial”, partea I A, nr. 229, 4 octombrie 1947, pp. 8938-8943; nr. 232, 8 octombrie 1947, pp. 9045-9046.

⁷⁶ Ovidiu Bozgan, *Studenții în Adina Berciu-Drăghicescu, Facultatea de Litere a Universității din București: 150 de ani de învățământ filologic românesc. Tradiție și valoare, 1863-2013*, partea I, Editura Universității din București, București, 2013.

⁷⁷ Vasile Hurmuz, *Raport referitor la istoricul Universității din București în perioada 1944-1964 [1964]*, în Adina Berciu-Drăghicescu, *Facultatea de Litere...*, partea a II-a, p. 974.

și membru al echipelor monografice, cunoaște în mod temeinic izvoarele bibliografice privitoare la problemă și folosește pe larg cercetările sale personale, întreprinse în Transnistria și experiența câștigată în U.R.S.S., unde a fost prizonier de război ...”⁷⁸. Petre N. Bărbulescu reușise să scape din prizonieratul sovietic prin încadrarea sa în divizia Tudor Vladimirescu și revenit în țară, s-a atașat foarte repede și a susținut interesele comuniștilor.

Chiar și în 1947 semnalăm în continuare prezența la Universitatea din București a unor

profesori din țările Europei Occidentale, în special pentru predarea limbilor străine. Astfel, în ziua de 1 noiembrie 1947 Jean Sirinelli, în acel moment profesor la Institutul francez din București, era angajat de către Ministerul Educației Naționale ca lector pe lângă Catedra de limbă și literatură franceză de la Facultatea de Filosofie și Litere a Universității din București, acesta funcționând în acest post până în anul următor. Jean Sirinelli a devenit ulterior un cunoscut și apreciat elenist, fiind tatăl istoricului Jean-François Sirinelli.

Concluzii

Sfârșitul perioadei interbelice marchează apogeul dezvoltării economico-sociale a societății românești interbelice. Sfârșitul celui de-al patrulea deceniu a adus un relativ avânt economic, ce a condus la modificări sociale importante, remarcându-se de departe potențialul demografic tânăr - aproape jumătate din populația țării încadrându-se în această categorie. Regele Carol al II-lea și-a făcut un titlu de glorie din protejarea și încurajarea culturii și a educației. Până la el însă, nimeni nu a controlat sistemul educației superioare și a permis încadrarea acestuia într-o mașinărie politică a propagandei oficiale. Penultimul rege nu a ezitat nicio secundă să intervină în funcționarea universităților și a făcut-o în cel mai dictatorial mod cu putință: adversarii regimului său au fost înlăturați, în timp ce apropiații politici au fost răsplătiți excesiv. O altă categorie care trebuia controlată erau

studenții. Tinerii studioși au fost dintotdeauna un grup social activ și interesat de politică. Anii '30 au marcat însă infiltrarea în rândurile studențimii a curentelor extremiste, în special al celui legionar. Universitățile românești au fost unul dintre locurile predilecte de racolare a membrilor Gărzii de Fier.

Universitatea din București a profitat din plin, dar a și fost afectată de evoluțiile politice din această perioadă. Pe de o parte, sunt ultimele momente în care se simte stimularea creației academice, dar pe de altă parte și prima în care statul începe să intervină fără menajamente în autonomia universitară. Cadrele didactice au fost dispuse la compromisuri cu regimurile politice care se succedau cu repeziciune, dar și acestea deveneau tot mai amenințătoare la adresa Universității.

⁷⁸ ANB, Fond Universitatea din București - Facultatea de Litere și Filosofie, dosar nr. 408, f. 12-14.

Prăbușirea teritorială a României Mari a afectat direct instituția bucureșteană de învățământ superior. O parte dintre profesorii de la universitățile din teritoriile cedate s-au refugiat aici. Numărul studenților a scăzut ca urmare a izbucnirii războiului, și a excluderii evreilor din motive rasiale. În sfârșit, în 1944, cursurile au fost suspendate, iar clădirea principală bombardată.

Pagubele materiale și umane din al Doilea Război Mondial, instabilitatea economică și politică, prezența trupelor sovietice în România, procesele împotriva aceluia acuzăți de a fi colaborat cu regimurile politice din perioada 1938-1944 au afectat funcționarea Universității din București. Mediul universitar a fost un continuare un spațiu în care diverse ideologii politice s-au confruntat, însă există numeroase semne care ne arată încercările multora dintre acești

actori (membri ai corpului profesoral, studenți, personal administrativ) pentru normalizare, chiar dacă direcțiile de dezvoltare erau percepute în sens diferit. Această perioadă a însemnat întoarcerea pe băncile facultăților a studenților mobilizați, a studenților evrei excluși și încurajarea de către guvern a limitării inechității sociale prin acordarea de burse și scutirea de taxe.

Începând cu anul 1946 învățământul a fost considerat un factor esențial în realizarea programelor P.C.R., fiind pusă în practică o strictă subordonare față de această entitate politică. Universitatea din București trebuia și ar fi putut să (re)devină o *comunitate*, însă contextul politic a influențat în mod negativ destinul acestei instituții și mai ales a unora dintre membrii corpului profesoral și studenți.

⁷⁹ ANB, Fondul Universitatea din București – Rectorat, dosar nr. 35/1945, f. 28 v.